

Hint Alt Kıtası Kur'âniyyûn Ekolünün Namaz Anlayışı¹

Mohammad Sharif İBRAHİMİ

Doktora öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku
Anabilim Dalı

PhD student, Uludağ University, Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences Islamic Law
Department
Bursa/Türkiye

sharifibrahimi@yahoo.com

ORCID:0000-0003-3853-2814

DOI:10.34085/buifd.1248127

Öz

Ehl-i Kur'ân ekolü diğer adıyla Kur'âncılık düşüncesi, sadece Kur'ân'ı referans almaya çağıran, İslâm düşüncesinde sünneti yok sayarak Resûlullah'tan (s.a.v) gelen rivayetlerin o dönemin şartlarına uygun olarak ashabin ihtiyaçlarını gidermek için söylenen sözlerden ibaret olduğunu iddia eden, mezheplere ve dini geleneklere mesafeli yaklaşmayı vurgulayan dini bir cemaattir. Kur'ân'ın Müslümanlar için karşılaştığı tüm soruların cevabını verebilecek potansiyele sahip, detaylı, apaçık ve mükellef sayılan herkes tarafından kolay anlaşılabilir tek ve yeterli kaynak olduğunu savunurlar. Onlara göre sünnet doğrultusunda hüküm vermek, hükümde şirk koşmaya götürür. Başlangıçta hadis ehli birer ilim adamı olan ekol mensuplarının birçoğu, daha sonraları rivayetlerde gördükleri birtakım problemleri bahane göstermek suretiyle İslâm'ın temel kaynağının sadece Kur'ân olabileceğini, sünnetin ise bu manada hiçbir değerinin olmadığını savunmuşlardır. Sünneti inkâr ettikleri için dinle ilgili bütün meseleleri Kur'ân'dan ispat etme yoluna gitmişlerdir. Fakat her gün bir yenisi ile karşılaştığımız tüm sorunların cevabını Kur'ân'da bulabilme konusunda pek muvaffak olamamış, çok basit konularda bile çok farklı yorumları benimsemişlerdir. Karşılaştıkları ilk konu namaz olmuştur. Bazıları namazın belli bir vakti ve eda şekli olmadığını söylerken, bazıları da bir kişinin doğru yolda olmasını, hatta çalışmasını bile namaz olarak görmüştür. Bölgedeki entelektüel kesim üzerinde büyük iz bırakan söz konusu grup, 1902 yılında Abdullah Çekrâlevî tarafından Pakistan'ın Lahor şehrinde kurulmuştur. Ancak bu oluşumun üzerine bina edildiği temel fikirler göz önünde bulundurulduğunda, bu hareketin kökeninin Seyyid Ahmed Han'a (1817-1889) dayandığı görülmektedir. Bu çalışmada XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hint alt kıtasında ortaya çıkan, İslâmî çalışmalarını sadece Kur'ân'a, tabiatın okunmasına ve akla dayandıran Ehl-i Kur'ân ekolünün; İslâm'ın beş şartından biri olan namaz konusundaki düşünce ve farklı yorumlarının tahlil edilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'âniyyun, Kur'âncılık, Ekol, Sünnet, Namaz.

The Ahl al-Qur'an School of the Indian Subcontinent the Understanding of Prayer

Abstract

The Ahl al-Qur'an school, -also known as the idea of quranism- invoking only the Qur'an as a reference, is a religious community that says the Qur'an is the only and sufficient resource for Muslims with the potential to answer all the questions they face. The school ignores the sunnah in Islamic thought, claims that the narrations which are from the messenger of Allah, consist of words spoken to meet the needs of the

¹ Bu makale 2010 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulan "Kur'âniyyûn Ekolünün Tefsir Anlayışı" adlı Yüksek Lisans tezinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

Companions in accordance with the conditions of that period. It also emphasizes a distanced approach to sects (madhhabs) and traditional religious gains. According to them, giving judgment in accordance with sunnah leads to associating partners with Allah in judgment. Many members of the scholarly sect who were initially experts in hadith, later on, claimed that the main source of Islam could only be the Qur'an, using various problems they observed in the narrations as an excuse, and argued that the sunnah had no value in this sense. since they denied the Sunnah, they have attempted to establish proof for all matters related to religion solely from the Qur'an. However, they have not been very successful in finding the answers to the daily emerging issues we encounter, and even in simple matters, they have dismissed very different interpretations. The first issue they faced was prayer. While some claimed that prayer has no specific time or manner of prayer, others even considered being on the right path or their work as a form of prayer. This group, which left a great mark on the intellectuals in the region, was founded in 1902 by Abdullah Çekrâlevî in Lahore, Pakistan. However, considering the basic ideas on which this formation is built, it is seen that the origin of this movement is based on Sayyid Ahmed Khan (1817-1889). In this research, it is aimed to analyse the thoughts and different interpretations of the Ahl al-Qur'an school on the subject of prayer, which is one of the five pillars of Islam. Ahl al-Qur'an school emerged in the Indian subcontinent since the second half of the 18th century and based its Islamic studies only on the Qur'an, the reading of nature and reason.

Key Words: Qur'aniyyun, Qur'anism, School, Sunnah, Salat

Giriş

Kur'ân bize yeter düşüncesini ilk ortaya atan² Seyyid Ahmed Han³ ve söz konusu ekolü sistematik hale getiren⁴ diğer temsilcileri, ilk zamanlarda Şah Veliyullah Dehlevî çizgisinde⁵ iken daha sonra onun çizgisinden ayrılmış ve tamamen modernist bir yapıya bürünmüştür.⁶

² Mevlânâ Abdurrahman Geylanî, *Aine-i-Peroiziyyet*, (Lahor: İnternational Daru'l-İslâm, 2004), 32.

³ Seyyid Ahmed Han, Moğol idaresinde son günlerini yaşayan çökmüş bir İslâm devleti içerisinde seçkin bir ailenin çocuğu olarak 17 Ekim 1817 (h. 1232) yılında Delhi'de dünyaya gelmiştir. 1857 yılında İngilizlere karşı başlatılan ve Hint tarihine "Sipahi Ayaklanması" diye geçen ayaklanma sırasında İngiliz askerlerine yaptığı yardımlardan dolayı İngiltere tarafından "Star of India" (Hint yıldızı) unvanıyla ödüllendirilmiştir. 1869 yılında İngiltere'yi ziyaret etmiş, Kraliçe Victoria ve İngiliz devlet adamları tarafından büyük bir ilgi görmüştür. On yedi ay süren bu ziyaret sırasında İngiliz eğitim sistemini incelemiş, hem bu sisteme hem de Avrupa'nın kültür ve medeniyetine hayran kalmıştır. İngiltere'yi ziyaret ettikten sonra fikirleri değişmiş, başlangıçta Şah Veliyullah Dihlevî çizgisinde olan Ahmed Han daha sonra bu çizgiden ayrılmış ve tamamen modernist bir yapıya bürünmüştür. On dokuzuncu asır Avrupa akılcılığı ve tabiat felsefesinin etkisinde bir yol takip etmiştir. Ona göre kâinatta sebep-sonuç prensibi hâkimdir ve kâinat bu prensibe bağlı olarak yönetilir. Bütün varlıkların yaratıcısı, yani ilk sebebi Allah'tır, Allah tabiat kanunlarını yaratmış ve kesinliğe bağlamıştır. Bu yüzden kâinatta bu kanunlara aykırı hiçbir şey cereyan etmez. Ayrıntılı bilgi için bk: Ahmed Han, *Kur'ân-ı Mecid key Tefsir key Usul*, Makâlât, (Lahor: Tulû-i-İslâm, 1892), 2/230-231; M. Sharif İbrahimi, *Kur'âniyyun Ekolünün Tefsir Anlayışı* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 8-15.

⁴ Seyyid Ahmed Han'nun temsil ettiği düşüncüyü savunanlara önceleri "münkirin-i hadis" ve "neyçeri" (natüralist) gibi adlar verilirken Çekrâlevî ile birlikte ehl-i Kur'ân olarak anılmıştır. Abdülhamit Birışık, "Kur'âniyyûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara TDV Yayınları, 2002), 26/428-429.

⁵ Şah Veliyullah Dehlevî 14 Şevval 1114 (3 Mart 1703) tarihinde Delhi şehrine bağlı Muzaffernagar'da doğdu. O, İslam'ın temel kaynağı olan Kur'ân ve sünnete büyük önem veriyordu. Hadisi bütün ilimlerin esası ve dinin dayanağı olarak kabul etmiştir. Hadis ehli olan Dehlevî, hadis ilmine çok önem verdiği için Hindistan coğrafyasında muhaddis lakabıyla şöhret bulmuştur. Bunun dışında dini ilimleri ihya etmesi yönüyle "Hindistan'ın Gazâlî'si", bid'at ve hurafelere karşı mücadelesi sebebiyle de "Hindistan'ın İbn Teymiyye'si" diye nitelendirilmiştir. O tefsir, hadis, akaid, kelam, tasavvuf ve İslam felsefesi alanında çok sayıda eser kaleme almıştır. İlmi çalışmalarında esas aldığı öğelerden biri olarak tasavvufi geleneğe yer vermiştir. Zafarullah Davudi, *Şah Veliyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları* (İstanbul: İnsan yayınları, 1995), 106; Fatih Güngör, "Bir Müceddid Olarak Şâh Veliyullah Ed-Dihlevî'de Tvhid ve Şirk Anlayışı" *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fekültesi Dergisi*, 47/47, (Kasım 2019), 377-498.

⁶ Ahmed Han, Peygamberlerin mucizelerini, sefaat konusunu ve velilerin kerametlerini kabul etmeyip bunlarla ilgili nasları tabiat kanunlarına uygun bir şekilde yorumlamaya çalışmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk: Ahmed Han, *Kur'ân-ı Mecid key Tefsir key usul*, Makâlât, 2/227.

Ehl-i Kur'ân ekolü, dinî bir cemaat ve grup olarak 1902 yılında Abdullah Çekrâlevî tarafından Lahor'da kurulmuştur.⁷ Ancak bu oluşumun üzerine ikame edildiği temel görüşler göz önüne alındığında, bu hareketin kökleri Seyyid Ahmed Han'a (1817-1889) dayanmaktadır.⁸ Söz konusu ekol, ilk olarak Abdullah Çekrâlevî tarafından (1902) "*Ehlü'z-Zikr ve'l-Kur'ân*"⁹ ismiyle kurumsallaştırılmıştır.¹⁰ Bu dönemde Bâbâ Muhammed Cetto gibi bazı varlıklı kimseler tarafından finanse edilmiştir.¹¹ Daha ziyade Batı tarzı eğitim görmüş kimseleri etkileyen hareket, sayıları onu geçmeyen temsilcilerince ortaya atılan görüş ve düşünceler paralelinde birtakım değişimlere uğramak suretiyle günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.¹²

Kur'âniyyun hareketi, Seyyid Ahmed Han ve arkadaşı Cerâğ Ali ile başlatılmış, Abdullah Çekrâlevî tarafından dini bir grup ve hareket haline getirilmiş; Ahmediddin Amritsârî, Haşmet Ali ve Muhammed Eslem Ceracpurî ile devam ettirilerek Gulam Ahmed Perviz'in çabaları sonucu yaygınlaşmıştır. Başlarda çok fazla taraftar ve takipçi bulamayan ekol, hâlihazırda başta Hindistan ve Pakistan olmak üzere Malezya, Mısır, Libya, Suriye, Sudan, Türkiye gibi İslâm ülkelerinde ve Avrupa olmak üzere dünyanın bazı yerlerinde taraftar ve takipçi bulmaya muvaffak olmuştur.

Görüşleri

Ahmed Han, on dokuzuncu asır Avrupa akılcılığı ve tabiat felsefesinin etkisinde bir yol izlemeye başlamıştır.¹³ Ona göre: "*belli bir inancın kabul edilmesinde asıl ölçüt, çağdaş bilim ve tabiat kanunlarına uygun olmaktır. İslâm'ı bu şekilde çağdaş bilim ölçütlerine vurursak görürüz ki o, diğer bütün dinlerden daha ziyade tabiat kanunları ile uyum halindedir*".¹⁴ Seyyid Ahmed Han, Müslümanların geçmişte Kur'ân'ın dünya görüşünü çok yanlış anlayıp yanlış yorumladıklarından ve artık Sünni kelamın geçersiz hale geldiğinden bahseder. Binaenaleyh çağdaş anlayışa dayalı yeni bir Kur'ânî kelamın geliştirilmesinin şart olduğunu söyler.¹⁵ Böyle bir kelam geliştirmeye

⁷ Birışık, "Kur'âniyyûn", 26/428-429.

⁸ İbrahimi, *Kur'âniyyun Ekolünün Tefsir Anlayışı*, 17.

⁹ Çekrâlevî'yi ciddi manada tenkit eden Hâfız Abdu'l-Cebbar Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis* adlı kitabında onun sahibi olduğu "İşâ'etu'l-Kur'ân" isimli dergide yazdığı makaleleri dışında, hepsi de Urduca olarak basılan 16 adet telif eseri bulunduğunu söylemektedir. Söz konusu eserler şunlardır: *Tefsiru'l-Kur'ân*, *Tercümetü'l-Kur'ân bi Âyâtü'l-Furkân*, *Salâtu'l-Kur'ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, *Burhânu'l-Furkân alâ Salâti'l-Kur'ân*, *Keve'l-Hâdi fi Tefsir-i yâ-İbâdi*, *Redde'n-Nashe'l-Meşhur fi Kelâmi'r-Rabbe'l-Gafûr*, *el-Beyane's-Serih fi Beyan-i Kerâhete'-Terâvih*, *Hâlâti İsâ Resûl-i Rabbâni*, *Beyâni İtikâdi ehl-i Hadis*, *ez-Zekât ve's-Sedekât kema câ'e fi Âyâti Beyyinât*, *İşâ'etu'l-Kur'ân fi Cevâbi İşâ'ete's-Sünneh*, *Menâzere*, *Terk-i İftirâ-i Te'âmû'l ve Hûccetü'l-İslâm*. "Bunlar dışında *Beyâc Hûri* adında yazdığı bir risâlesi daha var, fakat bizim gözümüze çarpmadı". Hâfız Abdu'l-Cebbar Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, (Lahor: İdâre-i Mahru't-Tahkik, 2012), 117-118.

¹⁰ Asıl adı Gulam Nebi olan ve 1899 yılında ismine Abdullah'ı ekleyen Çekrâlevî, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Pencap Eyaleti'ndeki Miyanvâli bölgesinin Çekrâle şehrinde dünyaya gelmiştir. İlme ve tasavvufî hayata önem veren bir aile içerisinde büyümüştür. Geylanî, *Aine-i Perviziyet*, 119.

¹¹ Şahin Güven, "Kur'âniyyun Ekolü -Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi-" *E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/11 (Bahar, 2001), 385-408.

¹² Mustafa Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005), 137.

¹³ Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 121.

¹⁴ Ahmed Han, *Kur'ân-ı Mecid key Tefsir key Usul*, Makâlât, (Lahor: Tulû-i-İslâm, 1892), 2/230-231; Mustafa Öz, "Seyyid Ahmed Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/73-75; Geylanî, *Aine-i Perviziyet*, 32.

¹⁵ Ahmed Han, *Kur'ân-ı Mecid key Tefsir key usul*, Makâlât, 2/227.

çalışan Seyyid Ahmed Han, sadece Mu'tezile'ye değil, aynı zamanda Müslüman filozoflara ait olduğunu açıkça bildiğimiz görüşlere de başvurmuştur.¹⁶ Kur'ân tefsir anlayışı, Sünnî kelam, Peygamberlerin mucizeleri, şefaathat, velîlerin kerameti, nasların tabiat kanunlarına uygun bir şekilde yorumlanması gibi fikir ve düşünceler, *Kur'ân-ı Mecid ki Tefsir key usul* ve *Tefsiru'l-Kur'ân* isimli teliflerinde en öne çıkan başlıklardandır.¹⁷

Ehl-i Kur'ân ekolünün tüm görüşleri temelde "bize Kur'ân yeter, her şeyin açıklamasını Kur'ân'da bulabiliriz" iddiasına dayanmaktadır. Tarihsel kökenleri İslâm'ın ilk dönemlerine kadar uzanan bu iddiada Kur'ân, dinî ve dünyevi konularla ilgili her şeyin bilgisini ihtiva eden bir ansiklopedidir. Pratik hayatın tüm bölümlerini ıslah etme ve her dönemde insanların bütün ihtiyaçlarını karşılama gücüne sahip bir metin olarak algılanmıştır.¹⁸ Ehl-i Kur'ân ekolünün temsilcileri Kur'ân'ın her yönüyle benzersiz bir kitap olduğu hususunda hemfikirdirler. Sübutuna kesin bir şekilde inandıkları Kur'ân-ı Kerîm'i kabul ettikleri için bütün bilgileri Kur'ân'a dayalı olarak üretmişler ve bu sebeple de Kur'ân üzerinde çok çalışmışlardır. Bu ekol mensupları Kur'ân'ın mükemmel bir kitap olduğu konusunda hemfikir olmakla birlikte sınırlı sayıda âyetten ibaret olan Kur'ân metninin, insanoğlunun her gün bir yenisi ortaya çıkan problemlerinin tamamına çözüm üretebileceği konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.¹⁹

Çekrâlevî ve Belâğü'l-Kur'ân çevresinin "Kur'ân bize yeter" anlayışını ele alacak olursak onlar: Kur'ân'ın genel olarak muhataplarının her türlü ihtiyaç ve sorunlarına cevap verebilecek konum ve nitelikte olduğuna inanırlar.²⁰ Ayrıca Çekrâlevî: "Biz Kur'ân'ın detaylı, açık, her bakımdan eksiksiz olduğu inancını taşıyoruz. Zira bu kitapta İslâmî konulara ilişkin gerek farz, gerekse nafile ve ibaha türünden her mesele zikredilmiştir. Mükellef sayılan herkes tarafından kolay anlaşılabilir, apaçık bir metindir. Onu anlamada herhangi bir şahsın ve zamanın öneminden ve üstünlüğünden söz edilemez ve bunu Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan "وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ"²¹ âyeti teyit etmektedir."²²

Bazı araştırmacı ve yazarlar Abdullah Çekrâlevî'nin *Burhânu'l-furkân ala Salati'l-Kur'ân* isimli eserini inceleyerek belirtilen tutumuna karşı şöyle bir sonuç ortaya koymuşlardır: İslâm'ın çok sayıda meselesi kâmil şekliyle Kur'ân'da mevcut

¹⁶ M. Sait Şimşek Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, (Konya: Kitap Dünyası, 2008), 200.

¹⁷ "Tefsiru'l-Kur'ân", Seyyid Ahmed Han'ın doğrudan Kur'ân ve tefsirle ilgili kitap ve makalelerini içeren yazdığı eserlerden biridir. Söz konusu eserde Ahmed Han, üslubundan tamamen ayrılarak yepyeni bir metot takip etmiştir. Her âyeti akıl ve yeni keşfedilmiş ilimler sayesinde tefsir etmeye çalışmıştır. Kur'ân-ı Kerîm tefsirinde bu usulün daha iyi olduğunu söyleyerek şunları ilave etmektedir: "Kur'ân-ı Kerîm'i bu üslupla ele aldığımız zaman, filozoflar ve Avrupalı bilim adamlara karşı susturucu cevaplar verilebilmektedir". "Makâlât, Sir Seyyid", Muhammed İsmail Panipati'nin bir araya getirdiği ve iki kişi arasında yazışmalardan ibaret olan bir diğer eseridir. Ayrıntılı bilgi için bk: İbrahimi, *Kur'ânîyyun Ekolünün Tefsir Anlayışı*, 35.

¹⁸ Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 117-120.

¹⁹ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, (Lahor: Tulû-i İslâm, 1961), 1/6.

²⁰ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 146-147.

²¹ "And olsun ki, biz, düşünüp öğüt alınsın diye Kur'ân'ı kolaylaştırdık." Kamer, 54/17.

²² Abdullah Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur'ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, (Lahor: Encümen-i Ehl-i Zikir, 1940), 3-6. (Çekrâlevî'ye ait olduğu bilenen bu risale, Selefî'nin *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis* kitabında PDF olarak verilmiştir. Biz de ondan yararlandık). Ayrıntılı bilgi için bk: Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 50.

değildir, hadislere kesinlikle ihtiyaç vardır.²³ Abdullah Çekrâlevî ise araştırmacıların yukarıdaki iddialarına karşı cevap olarak Kur'ân'da "وَتَفَصِّلَ كُلَّ شَيْءٍ"²⁴ âyetini delil gösterir ve şunları söyler: Kur'ân, Müslümanların muhtaç olduğu her türlü bilgi ve hükmü tafsilatıyla ihata etmektedir. Namaz bunun bir misalidir.²⁵

Abdullah Çekrâlevî Kur'ân'ın mücmel, hadislerin ise Kur'ân'ın açıklayıcısı olduğu iddiasına kesinlikle katılmadığını ve bu iddianın bizzat Kur'ân âyetleriyle çeliştiğini söyler. İddiasını, "وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ"²⁶ "biz sana, her şeyi açıklamak ve Müslümanlara bir hidâyet rehberi, bir rahmet kaynağı ve bir kurtuluş müjdesi olmak üzere bu kitabı gönderdik."²⁷, âyetiyle temellendirir ve bununla birlikte "Kur'ân'ın Buhârî, Müslim ve Hidâye gibi kitaplarda bulunan ayrıntıları içermesi beklenemez"²⁸ ifadesini de dile getirmiştir.²⁹

Ancak Ehl-i Kur'ân ekolünün önde gelenlerinden Gulam Ahmed Perviz³⁰ ve hocası Hafız Eslem Ceracpurî,³¹ Çekrâlevî'nin "Kur'ân, Müslümanların muhtaç olduğu her türlü bilgi ve hükmü tafsilatıyla ihata etmektedir. Namaz bunun bir misalidir" sözüne tamamen katılmamakta ve ondan biraz farklı düşünmektedir³² Kur'ân'ın her şeyi içermesinin tümel ilkeler için geçerli olduğu, tikel meselelere ise Kur'ân'da daha az

²³ Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis* adlı kitabının 85 ve 92. sayfalarında Abdullah Çekrâlevî'nin sünnet ve kur'ânî namaz konusundaki görüşlerini naklettikten sonra bu konuda bölgedeki ehl-i sünnet ve Şia âlimlerin görüşü nedir? Diye bir soru-cevap bölümü açar ve bu bölümde bölge âlimlerinden biri olan Seyyid Mehdi Husyen Tahsil-dar Mevlevî Fazıl Ömer Porî'nin verdiği cevabı naklettikten sonra ehl-i Kur'ân'a bağlılığıyla bilinen İşâ'etu'l-Kur'ân Risalesinin 1928 yılında basılmış olan sayfalarına atıfta bulunarak ekolün karşı görüşüne yer verir. Aynı kitabın 45. sayfasında Abdullah Çekrâlevî'yi hadis inkârcılığına götüren faktörler nelerdir? Başlığına yer verir ve burada Yusuf Cîştî ve Allame Talut'un görüşlerini nakleder. Ayrıntılı bilgi için bk: Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 85; 92.

²⁴ "Her şeyi açıklayan". Yusuf, 12/111.

²⁵ Abdulhamid Birışık, *Hint Alt Kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2001), 363-365; Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 55-56.

²⁶ Nahl, 16/89.

²⁷ ...*(Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Mealî, 2007, Nahl 16/89)*

²⁸ Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur'ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 4-8.

²⁹ Bu konuda Hâfız Abudu'l-Cebbar Selefî şunları iddia etmektedir: Zannedildiği gibi hadisleri inkâr etme geleneği Ahmed Han'la başlamadı. O, her ne kadar hadisleri hüccet kabul etmese de en azından hadislere karşı edepsizlikten de kaçınırdı. Abdullah Çekrâlevî ve gurubu ise kendilerini Kur'ân ehli ilan etmelerine rağmen saygısızca, hadislerin sahih ve uydurma olduğuna bakmadan kökünden reddetme yolunu seçti. Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 120.

³⁰ Gulam Ahmed Perviz, 1903 yılında Doğu Pencap'a bağlı Batala Kasabasında dünyaya gelmiştir. Görüşleri itibarıyla Mevdûdî'nin tam bir anti-tezidir. Gulam Ahmed Perviz ekolün Seyyid Ahmed Han'dan sonra en üretken temsilcisi kabul edilmektedir. 1958 yılında Pakistan'ın Karaçi Eyaleti'ne yerleşmiştir. Daha hayatta iken hakkında çalışmalar yapılan, yerli ve yabancı basın tarafından takip edilen bir kişi olduğu söylenmektedir. Kur'ân konusundaki görüşlerinin birçoğu, hocası olan Hafız Muhammed Eslem Ceracpurî'nin görüşüyle yakın olduğu söylenir. "Ma'ârifü'l-Kur'ân", "Luğatu'l-Kur'ân", "Metâlibu'l-Furkan", "Meftumu'l-Kur'ân" ve "Selim key Nam Hutut" ve "Thire key Nam Hutut" kaleme aldığı eserlerden bir kaçıdır. Ayrıntılı bilgi için bk: İbrahimî, *Kur'âniyyun Ekolünün Tefsir Anlayışı*, 42-70.

³¹ Asıl adı Muhammed Eslem b. Allame Selametullah el-Behubali olan Hafız Muhammed Eslem, 1880 yılında Ceracpur'da dünyaya gelmiştir. Ehl-i Hadis ekolüne mensup olan bir ailede yetişen ve dokuz yaşına girmeden Kur'ânı ezberleyen Hafız Muhammed Eslem, daha sonra Arapça ve o dönemin dini ve ilmi dili olan Farsçayı da öğrenmiştir. Geylanî, *Aime-i Perviziyet*, 126.

³² Hasan Rizâî, Arziyâbi Nezerye-yi "Gulam Ahmed Perviz Der Tecdid Peziri-yi Vahy-i Sünnet", *Pujohiş Nâme-yi Kelam*, Şumâre, 11, (1400/2021), 185-203.

yer verildiği görüşünü savunmak suretiyle³³ Çekrâlevî'nin görüşünden biraz daha esnek davranmaktadırlar.³⁴

Ehl-i Kur'ân ekolüne mensup kişiler tıpkı, "Bize Kur'ân yeter, her şeyin açıklamasını Kur'ân'da bulabiliriz" iddiasında olduğu gibi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünneti üzerinde de pek çok fikir beyan etmiştir: Örneğin Gulam Ahmad Perviz'in hadislerle karşı yaklaşımı oldukça farklıdır. O, Kur'ân'ın Tefsiri konusunda en yetkin şahsın Hz. Peygamber (s.a.v.) olduğunu, ancak ona ait tefsirlerin bize ulaşana kadar sıhhatini kaybettiğini belirtmiştir.³⁵ Perviz'e göre Kur'ân'ın Hz. Peygamber'den (s.a.v.) başka birisi tarafından daha iyi anlaşılabilirliğini söylemek kesinlikle yanlıştır.³⁶ Böyle olunca da bizim Kur'ân'ı anlamada bir başka kaynağa başvurmamıza gerek yoktur. Ancak buradaki problem, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'ân'ı nasıl anladığıyla ilgili bilgilerin bize kadar orijinal şekliyle ulaşmamış olmasıdır. Bu konuda, bizzat kendisinin kaleme aldığı *Mefhumu'l-Kur'ân* tefsirinin mukaddemasında şefaath ve benzeri hususlarla ilgili birtakım rivayetleri örnek göstermekte ve burada nakledilen rivayetlerin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispet edilmesinin asla doğru olmayacağını iddia etmektedir.³⁷

Ayrıca, Gulam Ahmed Perviz ve İnâyetullah Han el-Maşrikî, hadislerin cem ve tedvinini boş bir uğraş olarak değerlendirirler.³⁸ Onlara göre binlerce insan, râvilerin neseplerini bilmek için son derece lüzumsuz çalışmalar yapmışlardır.³⁹ Tedvin sırasında Araplar, hadislerin Kur'ân'a uygun olup olmadığını araştırmak yerine râvilerin kişisel durum ve özelliklerini dikkate almışlardır.⁴⁰

Ekolün önde gelenleri, hadis kitaplarında cerh ve tâ'dil şeklinin itimada şayan olmadığını, bunların gayr-i Müslimlerin İslâm aleyhine kötü zan beslemelerine yol açmaktan başka bir mana ifade etmediklerini söylerler.⁴¹ Onlar, bütün bu lüzumsuz çaba ve gayretlerden dolayı bizzat Kur'ân'la ilgili konular üzerinde yapılması gereken çalışmalara ayrılacak zamanın boşa gittiğini⁴² iddia etmektedirler.

Abdullah Çekrâlevî, Gulam Ahmad Perviz ve İnâyetullah Han el-Maşrikî yıllarca hadis peşinde koşan insanların zihninde "Kur'ân yetersiz, muğlak ve açıklanmaya muhtaç bir kitaptır. Hadisler olmadan Kur'ân'ı tefsir etmek mümkün değildir. O yüzden Hz.

³³ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/616; Gulam Ahmed Perviz, *Şahkâr-i Risalet*, "Hasbunâ Kitabullah", (Lahor: Tulû-i-İslâm, 1999), 4/65.

³⁴ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 147.

³⁵ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/16-20.

³⁶ Rizâi, Arziyâbi Nezerye-yi "Gulam Ahmed Perviz Der Tecdid Peziri-yi Vahy-i Sünnet", 185-203.

³⁷ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/16-21; Abdülhamit Birşık, "Perviz, Gulam Ahmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/247-249.

³⁸ İnâyetullah Han el-Maşrikî 25 Ağustos 1888 yılında Lahor yakınlarındaki İçra (Ichra) köyünde doğdu. Ataları Bâbürlüler sarayında yüksek mevkilerde görev yapmış bir aileye mensuptur. Tezkire, Tekmile ve Hadisü'l-Kur'ân onun kaleme aldığı eserlerdir. İslâmî birçok konuyu subjektif yorumlarla temellendirmeye çalıştığı için Hint ulaması tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Rıza Kurtuluş, "İnâyetullah Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/267-268.

³⁹ Birşık, *Hint Alt Kitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 363-366.

⁴⁰ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/17.

⁴¹ Davudi, *Şah Veliyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, 277.

⁴² Birşık, *Hint Alt Kitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 363-366.

Peygamber'den (s.a.v.) rivayet edilerek hadis kitaplarında kaydedilen hadislere (rivayetlere) itibar edilemez"⁴³ yargısının mevcut olduğunu iddia eder.⁴⁴ Gulam Ahmed Perviz'e göre ise gerçekte hadislerin çoğu, ilk devirdeki Müslümanların Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispet ettikleri söylentilerin toplamıdır. Bu söylentileri onlar kendileri düzenlemişlerdir.⁴⁵ Bunların Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispeti şüphelidir. Bu nedenle zan ifade ederler, kabul edilemezler ve zan üzere de din bina edilemez.⁴⁶ Kur'ân'da "أَطِيعُوا الرَّسُولَ" den murat, merkez-i millete yani günün idarecilerine itaat etmek⁴⁷ olduğunu iddia eder.⁴⁸

Înâyetullah Han el-Meşrikî Hz. Peygamberin (s.a.v.) son peygamber olduğunu ve peygamberlerin gerçekleri ümmetine en iyi bir şekilde açıkladıklarını söyler. O burada Allah'ın kelamını peygamberler gibi açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya koyamayan müfessirleri ve tefsirleri eleştirir. nları "ruhsuz bir ceset" olarak niteler.⁴⁹ Bu sözüyle, rivayet tefsirlerdeki rivayetlerin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispetinden şüphe ettiğini belirtmek ister.⁵⁰

Abdullah Çekrâlevî, "Yüce Allah'ın (c.c.) kitabı Kur'ân bize kâfidir. Çünkü o mükemmel ve tafsilatlıdır. Herhangi bir şerh ve peygamberî tefsire ihtiyacı yoktur. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Kur'ân'dan başka bir vahiy gelmemiştir", der.⁵¹ Muhibbu'l Hakk, "Hüküm sadece Allah'a aittir"⁵² âyetini delil göstererek sözü Hz. Paygamber'e (s.a.v.) itaat şirkidir,⁵³ demeye kadar götürmüştür.

Seyyid Ahmed Han ve Gulam Ahmed Perviz'e göre hadisler Hz. Peygamber'den (s.a.v.) iki yüz yıl sonra yazılmaya başlamıştır. Bundan önce (sözlü rivayet döneminde) çeşitli şüphelerin bulunması bunların güvenilirliğini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.⁵⁴ Hadislerin Kur'ân derecesinde güvenilir bir kaynak olmadığını, Kur'ân'a arz edildiği takdirde Kur'ân'la birçok hususta çeliştiğini, bu sebeple hadislere güvenilemeyeceğini iddia etmiştir.⁵⁵

Ehl-i Kur'ân ekolü temsilcilerinin hadis konusundaki görüşlerinin müsteşriklerle aynı olduğu söylenebilir.⁵⁶ Onlara göre hadisler, ilk üç asırda oluşan

⁴³ Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur'ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 4-6.

⁴⁴ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/16-17; Selefi, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 52-54; Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 148; Muhammed Tahir Hekim, *Sünnet Etrafındaki Şüpheler*, çev. Hüseyini Aslan, (İstanbul: Pınar Yayınları, 1985), 95-101.

⁴⁵ Birışık, "Perviz, Gulam Ahmed", 34/247-249.

⁴⁶ Fazlu'r-Rahman da "Ben hadisler konusunda az çok Gulam Ahmed Perviz'le aynı görüşteyim" diyerek bu konuda Ehl-i Kur'ân gibi düşündüğünü dile getirmiştir. Davudi, *Şah Veliyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, 278-286.

⁴⁷ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/197.

⁴⁸ Rizâi, Arziyâbi Nezerye-yi "Gulam Ahmed Perviz Der Tecdid Peziri-yi Vahy-i Sünnet", 185-203.

⁴⁹ Kurtuluş, "Înâyetullah Han", 22/267-268.

⁵⁰ Birışık, *Hint Alt Kitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 363-367.

⁵¹ Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur'ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 4-5.

⁵² Yûsuf 12/67.

⁵³ Davudi, *Şah Veliyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, 277.

⁵⁴ Hekim, *Sünnet Etrafındaki Şüpheler*, 94.

⁵⁵ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/197-198; Birışık, *Hint Alt Kitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 363-365.

⁵⁶ Müsteşrik ve oryantalistlerin hadislerle ilgili öne sürdüğü şüphelerden bir kaçını nakletmek istiyoruz: Sprenger, "Sahih hadis yoktur, hatta fıkıhla ilgili hadislerin bir tanesi bile sahih değildir" demiştir. Ayrıca o, hadisin tarihi güvenilirliği ile

gelenekler demetidir.⁵⁷ O dönem insanları tarafından üretilmiş ve peygambere mal edilmiştir. Sahabe ve halefleri, naklettikleri hadislerde bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kullandığı lafızları kullanmayıp kendi ifadeleriyle rivayet etmişler ve böylece hadis metinleri kitaplara son râvinin ifadesi ile girmiştir.⁵⁸ Bundan dolayı son râviye kadar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ifadesinin ne derece korunduğunu tespit etmek çok güçtür. Hadis, akıl ve dirayet yoluyla sabit olmadıkça kabul edilemez.⁵⁹ Bir sahâbî bile bazen hadisi yanlış anlayabilmektedir. "*Biri ölünce meyyitin akrabalarının ölünün cenazesi başında, öleni sevmelerinden dolayı yüksek sesle ağlayarak feryat etmelerinden dolayı ölünün cezalandırılmasıyla ilgili hadisler buna bir misal olarak gösterilebilir*"⁶⁰ demeyi de ihmal etmez.⁶¹

Gulam Ahmad Perviz'a göre eğer hadis de dinin bir parçası olsaydı Resûlüllah (s.a.v.) Kur'ân gibi onun da yazılmasını emreder ve korunup korunmadığını takibe alırdı. Böyle bir şey olmadığı gibi onun tarafından hadislerin yazılması da yasaklanmış ve yazılan yazıların imhası istenmiştir.⁶² Yazılması hususunda bazı kimselere ruhsat verildiği doğru bile olsa bu bir emir değildir ve hadislerin Kur'ân ciddiyetinde kaydedilip muhafıza edildiği anlamını taşımaz. Allah Kur'ân'ı koruyacağını vaat etmiş iken, hadis için böyle bir taahhütte bulunmamıştır.⁶³ Bu sebeple Allah'a ve Resul'üne itaat edilmesi istenirken Allah'a ayrı Resul'üne ayrı itaat kastedilmemiştir.⁶⁴

Gulam Ahmed Perviz'e göre ashabın önde gelenlerinin hadislere bakışı da önemli bir konudur. Onlar, hadisleri de dinin bir parçası olarak görmüş olsalardı Resûlüllah'ın vefatından sonra Kur'ân'ı toplayıp bir usule göre yazıya geçirdikleri gibi hadisleri de yazarak muhafaza altına alırlardı. Aksine hadisleri kayıt altına aldıkları söylenen sahabilerden bir kısmı, ellerindeki metinleri kendileri imha etmiş ve diğer bir kısım metinler ise Hz. Ömer (r.a.) tarafından Kur'ân dışında bir şeye rağbet

de ilgilenmiş ve hicri V. asırdan itibaren sadece hadis kaynaklarına değil, müelliflerin tenkidinden geçmediği için hiç bir esere güvenilemeyeceğini de iddia etmiştir. İgnaz Goldziher, "hadis edebiyatının verileri şifahi kültüre dayanmaktadır. Şifahi nakillerle gelen hadis rivayetleri her ne kadar kaydedilmiş olsa da bilimsel tarih açısından hiçbir diğeri yoktur" der. Goldziher'den etkilenen Alman Becker de hadislerin hem metin hem de sened açısından Hz. Peygamber'dan sonra üretildiğini iddia etmiştir. İgnaz Goldziher hadislerin büyük kısmının, İslam'ın ilk asrında meydana gelen dini, tarihi ve sosyal gelişiminin neticesi olarak görür. Detaylı bilgi için bk: Ahmet Yücel. "Oryantalistler ve Hadis (Yaklaşımlar-Değerlendirmeler-Literatür)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV)*, 2013, 271-275; Bekir Kuzudişli. "Oryantalizm ve Hadisle İlgilenen Bazı Oryantalistler" *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0/7, (Nisan 2012), 141-172; Muhittin Düzenli, "Hadise Yönelik Rasyonalist Yaklaşımlar: Ehl-İ Kur'ân Örneği", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33/33 (Temmuz 2012), 101-138.

⁵⁷ Geylanî, *Aine-i-Perviziye*, 37.

⁵⁸ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/16-20.

⁵⁹ Rizâi, Arziyâbi Nezerye-yi "Gulam Ahmed Perviz Der Tecdid Peziri-yi Vahy-i Sünnet", 185.

⁶⁰ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 200.

⁶¹ Perviz, "Mefhumu'l-Kur'ân" tefsirinin mukaddemesinde buna benzer birkaç rivayete işaret etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk: Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/23-25.

⁶² Rizâi, Arziyâbi Nezerye-yi "Gulam Ahmed Perviz Der Tecdid Peziri-yi Vahy-i Sünnet", 185-203.

⁶³ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/5-6.

⁶⁴ Davudi, *Şah Veliyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, 278.

edilmesin diye yakıtılmıştır.⁶⁵ Hz. Ömer'in (r.a) hadisle çok iştigal edenleri hapis ve başka cezalarla cezalandırdığı da rivayet edilmektedir.⁶⁶

İbadetler

İslâm literatüründe ibadetin biri genel, diğeri özel olmak üzere iki anlamı vardır. Genel anlamda ibadet, mükellefin Allah'a karşı duyduğu saygı ve sevgisinin sonucu olarak onun rızasına uygun davranma çabasını ve bu şekilde yapılan iradi davranışları ifade eder. Böylece tamamen dinî olan görevlerden başka, kişilerin Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yaptığı her fiil de ibadet olarak nitelendirilir. Bu amaçla fert ve toplum yararına gerçekleştirilen her olumlu davranış dini ve manevi bir anlam kazanır. Özel anlamda ibadet ise mükellefin yaratana karşı saygı ve boyun eğmesini simgeleyen, Allah ve Resûlü tarafından yapılması istenen belirli davranış biçimleridir.⁶⁷ Bu konuda Allah teâlâ Zâriyat sûresinin 56-58. âyetlerinde şöyle buyurmaktadır: "*ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yarattım. Onlardan ne bir rızık istiyorum, ne de beni beslemelerini. Çünkü Allah'ın kendisidir rızıkı veren sonsuz kudret ve sarsılmaz kuvvet sahibi*".⁶⁸

Allah'ın, kendisine kulluk ve ibadet etmemizi istemesi buna ihtiyacı olduğundan değil, tam aksine buna muhtaç olan kulun kendisi olmasından dolayıdır. İnsan ibadet etmekle ruhunu besler. Çünkü insan iki yönlü bir varlıktır, ruh ve bedenden yaratılmıştır. Bedenin gıdaya ihtiyaç duyması gibi, ruhun da gıdaya ihtiyacı vardır. İşte bu gıda, insanın yaratıcısına karşı sorumluluğunu yerine getirmesi, yani Allah'a kulluk ve ibadet etmesi ile gerçeklik kazanır. Yüce Allah bizi ne ile sorumlu tuttuysa, mutlaka o, bizim hayrımızdır. O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

Allah'a kulluk etmenin en önünde geleni ve güzel şekli namazdır. Namaz birçok âyet ve hadisin önemine vurgu yaptığı ibadetlerden biridir. Allah'a karşı tesbih, ta'zim ve şükrün ifadesidir. İslâm'ın beş rüknünden biri olan bu ibadeti Kur'âniyyun ekolü açısından ele alacak olursak, ekolün önde gelenlerinden Abdullah Çekrâlevî, Gulam Ahmed Perviz, İnâyetullah Han el-Meşrikî ve bunlardan sonra söz konusu ekolü temsil eden temsilcileri ve takipçileri ezan, namaz, namaz vakitleri, rek'at sayısı, kılınış şekli, adabı ve erkânlarıyla ilgili farklı görüş beyan etmişleridir.

Ezan

Sözlükte "bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek" manasında bir master olan ezan kelimesi terim olarak farz namazların vaktinin geldiğini, nasla belirlenen özel sözlerle müminlere duyurmayı ifade eder. Ezan kelimesi Kur'ân-ı

⁶⁵ Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/17.

⁶⁶ Birşık, *Hint Alt Kitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 386.

⁶⁷ Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/233-235.

⁶⁸ Zâriyât 51/56-58.

Kerîm'de bir yerde "bildiri, ilâm" manasında geçerken terim anlamındaki ezana nidâ kökünün türevleriyle iki âyette⁶⁹ işaret edilmiştir.⁷⁰

Ezan, İslam dininin en temel şiarlarından biridir. Sözleri nassla belirlenen ezan, "Allahu ekber" ifadesiyle başlayıp, "Lâ ilâhe İllallah" ibaresiyle biter. Ezan, sözleri Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından tasdik edilen, günde beş vakit farz namaz vakitlerini bildirmek üzere okunan ilâhi bir nidadır.⁷¹ Kur'âniyyun ekolü mensupları, hicretin birinci (622) veya bir rivayete göre ikinci (623) yılında meşru kılınan ezan konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Kur'ân'da yer almadığı için Abdullah Çekrâlevî sadece ezanı kabul etmezken, Seyyid Behâvuddin ezanı da kameti de kabul etmemiştir.⁷² Fakat sonraki ekol temsilcilerinden biri olan Mevlevî Haşmet Ali, ezan konusunu Kur'ân'da bulduğunu söylemiş, camilerde okunmakta olan ezan yerine aşağıdaki âyetleri okuyarak insanları namaza çağırmanın daha uygun olacağını ifade etmiştir:

رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ. وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ.⁷³
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْجُدُوا وَعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَأَفْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.⁷⁴
فَقَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ. الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ.⁷⁵
أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ.⁷⁶
وَالَّذِينَ يُسَبِّحُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصَلِّينَ.⁷⁷
حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ.⁷⁸
إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ.⁷⁹
إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ.⁸⁰
وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ.⁸¹

⁶⁹ "(Onlar, siz) namaz için ezan okuduğunuzda". Maide, 5/58; "(Bu aynı zamanda), büyük hac gününde Allah ve Resûl'ünden insanlara bir ilandır." Tevbe, 9/3.

⁷⁰ Abdurrahman Çetin, "Ezan" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/36-38.

⁷¹ Hidayet Aydar, "Ezanın Tarihi ve Başka Dillerde Okunması Meselesi", *Balkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, (Haziran 2016), 5-48.

⁷² Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 109.

⁷³ "De ki: Ey Rabbim! Şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım." "Ey Rabbim! Onların benim yanıma gelmelerinden sana sığınırım." Mü'minûn, 23/97-98.

⁷⁴ "Ey iman edenler! Rukû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz." Hac, 22/77.

⁷⁵ "Müminler gerçekten kurtuluşa ulaştılar." "Onlar, namazlarında huşu içindedirler." Mü'minûn, 23/1-2.

⁷⁶ "İşte onlar, cennetlerde ikram olunanlardır." Meâric, 70/35.

⁷⁷ "Zira Rabbinin yakınında olanlar, ona ibadet etmekten çekinmezler, her zaman onu tesbih ederler, yalnız ona secde ederler." A'râf, 7/170.

⁷⁸ "Namazlara dikkat edin, hele orta namaza. Kalkın, Allah için divana durun." Bakara, 2/238.

⁷⁹ "Zira Rabbinin yakınında olanlar, ona ibadet etmekten çekinmezler, her zaman onu tesbih ederler, yalnız ona secde ederler." A'râf, 7/206.

⁸⁰ "Hâlbuki Rabbiniz, "bana yalvarıp dua edin, bende (istediklerinizin) karşılığını size vereyim. (Bugün) bana ibadet etmekten yüksünenler, yarın hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir." Buyurdu." Mü'min, 40/60.

⁸¹ "Ona gönülden yönelerek, ona (karşı gelmekten) korunun, namaz kalmaya devam edin, müşriklerden olmayın." Rûm, 30/31.

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ.⁸²

Mevlevî Haşmet Ali'nin bu görüşü birçok tartışmalara neden olmuştur. O dönem bölge âlimleri tarafından ciddi manada tenkit edilmiş ve hakkında yazılar kaleme alınmıştır.⁸³

Namaz

Farsçada “tazim için eğilme, kulluk, ibadet” anlamına gelen namaz, sözlükte “dua etmek, başışlanma dilemek, yalvarmak” manalarında, Arapça salât kelimesinin karşılığı olarak Türkçeye geçmiştir. Terim olarak salât tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade eder.⁸⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de bazen diğer ibadetlerle birlikte ve bazen de yalnız başına birçok âyette namazdan söz edilmektedir. Namaz İslam’da emredilen ilk ibadettir ve hiçbir surette terk edilmesi mümkün değildir. Yolcular ve hastalar için birtakım kolaylıklar ve ayrıca savaş esnasındaki durumlar için bazı farklılıklar söz konusu olsa da terki caiz değildir. Önce gece namazı şeklinde emredilen bu ibadet, sadece Hz. Peygamber’e (s.a.v.) farz idi. Ancak sahabe de Hz. Peygamber’le (s.a.v.) birlikte gece namazına katılmışlardır. Bilahare beş vakit namaz farz kılınmış ve diğer Müslümanlar da bu ibadetten sorumlu tutulmuştur.⁸⁵ Kur’ân-ı Kerîm’den⁸⁶ namazın belli vakitlerinin bulunduğunu anlıyoruz.⁸⁷ Hatta beş vakte işaret eden âyetler de vardır.⁸⁸ Kimi âyetlerde iki vakte, kiminde üç vakte ve kiminde de beş vakte birlikte işaret edilmektedir.⁸⁹ Ancak Peygamber’in (s.a.v.) açıklamaları bulunmamış olsaydı bu vakitleri ayrıntılı bir şekilde ve tam olarak âyetlerden tespit etmemiz mümkün olmayacaktı. Aynı şekilde Kur’ân’da rükûdan sücud ve kıraatten bahsedilmektedir. Bunlardan hangisinin önce hangisinin sonra olacağı belirtilmemektedir.

Abdullah Çekrâlevî ise sünnet kaynaklı namazı, vakit ve rekâtlarını olduğu gibi kabul etmiş, fakat bunu Kur’ân ile ispat etmeye çalışırken bir kısım âyetlerde zorlama tevellere başvurmuştur. O, Müslümanlar arasında kılınmakta olan namazın Kur’ânî namaz olmadığını iddia etmiştir. Ona göre Müslümanlara kılınması farz olan namaz, Kur’ânî namazdır; başkası ise küfür ve şirke vesile olan şeylerden ibarettir. “*Salâtu’l-Kur’ân bi Âyâti’l-Furkân Kemâ Alleme’r-Rahmân*” adlı risalesinde bir Müslümanın namaz ile ilgili yapması gerekenler diyerek Kur’ân’dan seçtiği âyetleri sıralamakta ve burada gösterilen namaz şeklinin Kur’ânî ve en doğru namaz

⁸² “Sana vahiy olunan kitabı güzel güzel oku! Namaz kıl. Muhakkak ki (şartlarına uygun olarak kılınan) namaz, edepsizlikten ve kötülükten alıkoyar. Muhakkak ki Allah’ın zikri, en büyük iştir. Allah, her ne yaparsanız, bilir.” Ankebût, 29/45.

⁸³ Selefi, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 113.

⁸⁴ Yaşaroğlu, “Namaz”, 32/350-357.

⁸⁵ M. Sait Şimşek, *Kur’ân’ın Ana Konuları*, (İstanbul: Umud Matbaacılık, 2001), 160-161.

⁸⁶ Nisâ, 4/103;

⁸⁷ Hûd, 11/114–116.

⁸⁸ İsrâ, 17/78–80.

⁸⁹ Nûr 24/58; Rûm 30/17-18.

olduğunu iddia etmektedir.⁹⁰ Çekrâlevî'nin işaret ettiği namaz şekline ilerleyen başlıklarda "namazın eda keyfiyeti" başlığı altında temas ettik.

İnayaetullah Han el-Maşrikî, Urducada "namaz" şeklinde kullanılan kelimenin yerine, "salât" kelimesini kullanmayı tercih eder. Kelimenin Kur'ân'daki kullanılışı incelendiğinde bunun her gün beş defa eda edilen bildikleri namaz anlamına gelmediği gerçeğini göreceklere belirtir. Salât kelimesinde ifade edilmek istenen maksat insanları düzene sokmak ve onlara belli başlı kurallar öğretmek,⁹¹ olduğunu iddia eder.

Gulam Ahmed Perviz ve Maşrikî; "salât"ı nizam, düzen, toplum armonisi, lidere itaat, toplum yararını ön planda tutma ve kendini kontrol etme, sarsılmaz bir şekilde düşmana karşı savaş, tedbir ve adalet olarak kabul etmiştir. Yine namaz sürüngenlerin sahip olduğu gibi kara ve deniz kontrolü, kuşların sahip olduğu gibi hava hâkimiyetidir. Bütün batılılar yeryüzünü bütünüyle kullanarak salâtı en iyi şekilde yerine getirmişlerdir. Bundan başka, salât'ın ve türevlerinin etimolojik zeminde geniş bir anlam değerlendirmesini yapmaya çalışmıştır. "salât"ın doğru yolda yürümeyi ifade ettiğini ileri sürmüşlerdir.⁹²

İslam literatürü incelendiğinde namaz, akıl sağlığı yerinde olan ve ergenlik çağına gelen her mükellefin yerine getirmesi gereken, belli hareket ve sözlerden oluşan bedeni bir ibadet olduğu kaydedilmektedir. Kur'âniyyun ekolü temsilcilerine göre ise namaz, belli hareket ve sözlerle yapılan bedeni ibadetten daha ziyade, kötülüklerden kaçınmak, olumsuzlukların üstesinden gelmek, kurallar içerisinde düzenli bir hayat yaşamak, itaatkâr olmak, çalışmak, çalışkan olmak, çabalamak ve doğruluktan şaşmamaktır.

Namaz Vakitleri

Kur'ân, namazın müminler için vakitleri belli bir farîza olduğunu belirtmiştir.⁹³ Kılınacağı vakitlere de kendine özgü üslûbu içinde, sarîh bicimde veya işaret yoluyla değinmiştir. Örneğin sabah namazı (salâtü'l-fecir) ve yatsı (salâtü'l-işâ) namazları ismen zikredilirken,⁹⁴ diğer vakit namazlarına işaretlerde bulunmuştur. Tefsir kaynaklarında Rûm sûresinin⁹⁵ 17 ve 18. âyetlerinde "akşam vaktine eriştiğiniz" ifadesinin akşam ve yatsı namazlarına, "sabah kalktığınızda" ifadesinin sabah namazına, "akşam üstü" ifadesinin ikinci namazına, "öğle namazına ulaştığınızda" ifadesinin de öğle namazına işaret ettiği; ayrıca namazın farz kılındığı miraç olayının

⁹⁰ Çekrâlevî, *Salâtü'l-Kur'ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 2-4.

⁹¹ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 155-156.

⁹² Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/23; J.M.S, *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, 102-103.

⁹³ "O korkulu zamanda namazı kıldınız mı, gerek ayaktayken, gerek otururken, gerekse de, yanlarınız üzerinde (yatarken), Allah'ı zikredin. Korkudan kurtulup güvenlikte olduğunuz zaman, (bütün şartlarını gözeterek) namaz kılın. Çünkü namaz, müminlere belirli zamanlarda farz kılınmıştır." Nisâ, 4/103.

⁹⁴ "Ey iman edenler! Ellerinizi altındaki kölelerin ve cariyelerinizin, sizin henüz ergenliğe ulaşmamış çocuklarınız (yanınıza girmek için) üç yerde, sabah namazından önce, öğle sıcaklığında elbisenizi çıkardığınızda, yatsı namazından sonra izin istesinler. Bu üç vakit, sizin üstünüzün başınızın acık olduğu zamanlardır. Bunların dışında ne size, ne de onlara birbirinizin yanına gelip gitmede bir günah vardır. Allah, ayetleri size işe böyle açıklamaktadır. Allah her şeyi bilendir, işi sağlam yapan ve yaptığında hikmet bulundurur. Nûr, 24/58.

⁹⁵ "Akşama erdiğinizde ve sabaha erdiğinizde, Allah'ı tespih edin." Rûm, 30/17-18.

ardından inen İsrâ sûresinin⁹⁶ 78. âyetinde geçen “dülûkü’ş-şems”in öğle ve ikindiye, “gasaku’l-leyl’in akşam ve yatsıya, “Kur’âna’l-fecr”in sabahı ifade ettiği belirtilmektedir.⁹⁷

Namaz konusunda olduğu gibi namazın vakitleri konusunda da Kur’âniyyun ekolü mensupları arasında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bazıları namazın belirlenmiş herhangi bir şekli ve vakti olmadığını iddia ederken, bazıları da farklı kılınıp şekliyle beraber iki veya daha fazla vakit olduğunu söylemişlerdir.

Seyyid Ahmed Han ve Gulam Ahmed Perviz, namazın belirlenmiş herhangi bir şekli olduğunu kabul etmezler. Onlara göre Kur’ân’da kıyam, rükû ve secdeyi ayrı-ayrı yapma izni verilmiştir. Bu sebeple Allah’ın zikri secde ve rükû olmadan sadece kıyamda da eda edilebilir.⁹⁸ “الصَّلَاةُ” kelimesinde ifade edilmek istenen maksat Allah’ın tertip ettiği yasalar ve tabiattaki düzenlenmiş kanunlardır.⁹⁹

Abdullah Çekrâlevî, “*Salâtu’l-Kur’ân bi Âyâtî’l-Furkân Kemâ Alleme’r-Rahmân*” adlı risalesinde namaza “إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ”¹⁰⁰ âyeti ile başladığını ve namazın beş vakit¹⁰¹ olduğunu yazmaktadır.¹⁰² Ona göre, sabah namazının vakti, ikinci fecrin ortaya çıkmasından güneşin doğuşuna kadar geçen süredir. Öğle namazının vakti, güneşin tam tepe noktasına gelip kısa süre için gölgelerin kasılıp uzamasının durduğu vakittir. İkinci namazının vakti (öğle vaktinin bitmesiyle), eşyanın gölgesinin iki misline ulaştığı andan itibaren başlar ve güneşin batışına kadar devam eder. Akşam namazının vakti, güneşin batmasıyla başlar ve batı ufkundaki şafağın kaybolmasıyla (karanlığın çökmesiyle) sona erer. Yatsı namazının vakti ise şafağın kaybolmasından (karanlığın çökmesinden) itibaren başlar, ikinci fecrin doğuşuna kadar devam eder. Çekrâlevî namazda Kur’ân dışında bir şey (dua) okunmanın caiz olmadığını, böyle yapmanın küfür ve şirk olduğunu iddia etmektedir.¹⁰³

Maşrikî de beş vakit namazı kabul etmektedir. Ona göre Allah’ın “salât”ı emretmesindeki gayesi, o dönemde insanları eğitmekten başka bir şey değildir. Sözüün gelişi askerler nasıl belli vakitlerde bir araya toplanıp kendilerine bazı kurallar öğretiliyor ve birtakım hareketler yaptırılıyorsa, bu durum aynıyla namaz için de geçerlidir. Nitekim mescitte toplanma, safları düzgün tutma, vakte riayet etme ve sessiz olma hep bu eğitime işaretler. Maşrikî Ankebût sûresi: “أَثَلْ مَا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ

⁹⁶ “Güneşin (batıya doğru) kaymasından gecenin kararmasına kadar nazmı güzel kıl, bir de kıratıyla öne çıkan sabah namazını kıl. Şüphesiz sabah namazı Kur’ân’ına şahit olunmaktadır.” İsrâ, 17/78.

⁹⁷ Yaşaroğlu, “Namaz”, 32/350-357.

⁹⁸ Ahmed Han, *Kur’ân-ı Mecid key Tefsir key Usul*, Makâlât, (Lahor: Tulû-i-İslâm, 1892), 2/230-231.

⁹⁹ Perviz, *Mefhumu’l-Kur’ân*, 1/23.

¹⁰⁰ “Şüphesiz Allah, gerçekten O, çok yüce, çok büyüktür.” Lokmân, 31/30.

¹⁰¹ Ahmet Yazıcı, “Kur’âncılık Ekolü ve Namaz”, *İslâmî İlimler Dergisi*, 15/2 (Kasım 2020), 317-354; Çekrâlevî’nin takipçilerinden Seyyid Behâvuddin’e göre ise namazda ezan ve kamet şart değildir. Selefi, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 112.

¹⁰² Edip Yüksel de yukarıdaki biçime benzer önerilerin sahibidir. Ona göre namaz beş vakittir ve Kur’ân’da bu vakitler belirtilmiştir. Ancak Yüksel, daha sonra yazdığı “*Kur’ân Çevirilerindeki Hatalar*” adlı kitapla bu görüşünü değiştirerek sabah, akşam ve orta olmak üzere namazların vaktini ve sayısını üçe indirmiştir. Fevzi Zülaloğlu, *Temel kaynağımız Kuran*, (İstanbul: Ekin Yayınları, 2001), 415.

¹⁰³ Çekrâlevî, *Salâtu’l-Kur’ân bi Âyâtü’l-Furkân kemâ Alleme’r-Ramân*, 2-8; Selefi, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 49,64.

"الْمُنْكَرُ" ve "الْفَحْشَاءُ" 104 âyetinde geçen "الصَّلَاةُ إِنَّ الصَّالَةَ مِنَ الْمُنْكَرِ وَالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرُ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ" kelimelerine işarette bulunarak "salât"tan gözetilen maksadın, "hayâsızlık ve kötülükten alıkoyma" anlamında olduğunu, dolayısıyla namazın bu amacı gerçekleştirmeye yönelik bir sebep olmanın ötesinde hiçbir şey ifade etmediğini söyler ve böylece sebebin her vakitte aynıyla uygulanmasına gerek olmadığını iddia eder.¹⁰⁵

Kur'âniyyun ekolünün önde gelen temsilcilerinden bir diğeri olan Ahmedüddin Amritsârî, namazın iki vakit olduğunu iddia edenler arasında yer almaktadır.¹⁰⁶ Konuya ilişkin iddiasına ise: " وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيْ النَّهَارِ وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ " 107 âyetini delil göstermektedir. Ahmedüddin Amritsârî'nin vefatından sonra öğrencileri namazların sayısı konusunda ikiye ayrılmışlardır. Birinci grup, İbadullah Ehtar gibi hocasının izinden giderek namazın iki vakit olduğunu kabul etmiş ve buna bir de her hafta kılınan Cuma namazını ilave etmişlerdir. Aralarında Seyyid Mukbil Ahmed'in yer aldığı ikinci grup ise namazın sabah, ikindi ve yatsı olmak üzere günde üç vakit olduğunu savunmuşlardır.¹⁰⁸ Ayrıca bu grup namazın belli bir form içinde kılınmasının zorunlu olmadığını, kişinin nasıl hoşuna gidiyorsa öyle kılabileceği fikrini benimsemiştir.¹⁰⁹

Ezan ve kameti kabul etmeyen Seyyid Behâvuddin ise farz namazların sabah, öğlen ve akşam olmak üzere günde üç vakit olduğunu, ikindi ve yatsı namazlarının Kur'ân'da yer almadığını söylemiştir. Teheccüd namazını kabul eden Seyyid Behâvuddin, "Doğu da batı da Allah'ındır"¹¹⁰ âyetini delil göstererek teheccüd ve sabah namazlarında doğuya yönelmenin, öğlen ile akşam namazlarında ise güneşin battığı tarafa yönelmenin doğru olacağını söylemiştir.¹¹¹

Ancak Taberî tefsirinde Hûd suresinde geçen " وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيْ النَّهَارِ وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ " 112 âyetini ashap ve tabiundan nakillerde bulunduktan sonra şöyle açıklamaktadır: Allah teâlâ bu âyet-i kerîmede Peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) dolayısıyla da biz Müslümanlara, gündüzün iki tarafında ve

¹⁰⁴ "Sana vahiy olan kitabı güzel güzel oku! Namazı kıl. Muhakkak ki (şartlarına uygun olarak kılınan) namaz, edepsizlikten ve kötülükten alıkoyma. Muhakkak ki Allah'ın zikri, en büyük işittir. Allah, her ne yaparsanız, bilir." Ankabût, 29/45.

¹⁰⁵ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 155-156.

¹⁰⁶ Davudi, *Şah Veliyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, 277.

¹⁰⁷ Hûd, 11/114; Gulam Ahmed Perviz'e göre bu âyette: Toplum içindeki nizam, düzen içinde sabah akşam birbiriyle uyum halde hareket ederek kötülüklerden kaçınmak ve olumsuzlukların üstesinden gelmek gibi anlamlar ifade etmektedir. Perviz, *Mefhumu'l-Kur'ân*, 1/517.

¹⁰⁸ Kur'âniyyun ekolünün namaz konusunda aşırı görüş beyan eden takipçilerinden biri Seyyid Refiuddindir. İlahibahş, Seyyid Refiuddin'nin namazla ilgili görüşü ile ilgili şunları yazmış: Seyyid Refiuddin Multanî, farz namazların teheccüd, sabah, öğlen ve akşam olmak üzere dört vakit olduğunu söyler. O, "Doğu da batı da Allah'ındır" âyetine istinaden, teheccüd ve sabah namazlarında güneşin doğduğu tarafa, öğlen ve akşam namazlarında ise güneşin battığı tarafa yönelmenin doğru olacağı kanaatindedir. Ayrıntılı bilgi için bk: Hamid Hüseyin İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübehâtuhum havle's-sünne*, (Taif: Mektebetü's-sıddik, 2000) 375-376.

¹⁰⁹ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 156.

¹¹⁰ Bakara, 2/115.

¹¹¹ Selefi, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 111.

¹¹² "Gündüzün her iki tarafında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl. Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, anlayış ve kavrayış olanlar için bir öğüttür." Hûd, 11/114.

gecenin gündüze yakın olan bir bölümünde namaz kılmanızı emretmektedir.¹¹³ Müfessirler, gündüzün iki tarafındaki namazlardan hangi vakitlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mücâhid, Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî ve Dahhâk gündüzün iki tarafında kılınması emredilen namazlardan maksadın sabah, öğle ve ikinci namazları olduğunu söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basrî ise bu namazların sabah ve akşam namazları olduklarını söylemişlerdir. Taberî, bu görüşü tercih etmiştir. Katâde ve diğer âlimlerden nakledilen başka bir görüşe göre ise gündüzün iki tarafında kılınması istenen namazlardan maksadın sabah ve ikinci namazları olduğu söylenmiştir. Bazıları da bu iki tarafta kılınması emredilen namazların, öğle ve ikinci namazları olduğunu söylemişlerdir. Gecenin gündüze yakın zamanlarında kılınması emredilen namaza gelince, bununla hangi vakitte kılınan namazın kastedildiği hakkında da şunlar söylenmektedir: Mücâhid, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basrî ve İbn Zeyd bu namazdan maksadın, yatsı namazı olduğunu söylemişlerdir. Taberî de bu görüşü tercih etmiştir.¹¹⁴ Diğer bir kısım âlimler ise bu namazdan maksadın akşam ve yatsı namazları olduğunu söylemişlerdir. Âyet-i kerîmede geçen: "Şüphesiz iyilikler kötülükleri siler"¹¹⁵ ifadesinde geçen iyilik ve kötülüklerden neyin kastedildiği hakkında bir kısım âlimler; "Bundan maksat "Sübhanallahi, velhamdülillahi ve lailahe İllallahu vallahu ekber" tespihidir, demişlerse de Kâ'b b. el-Kurezî, oğlu Muhammed, Abdullah b. Abbas, Mücâhid, Hasan-ı Basrî, Dahhâk, Mesrûk vb. âlimlere göre buradaki kötülükleri silen iyiliklerden maksat beş vakit namazdır. Âyette zikredilen "kötülükler"den maksadın ise günahlar olduğu beyan edilmiştir.¹¹⁶ Konu ile ilgili diğer âyet şöyledir: "أَفِمْ الصَّلَاةَ ۚ لِيَذُوكَ الشَّمْسُ إِلَىٰ عَسَىٰ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا"¹¹⁷

Bu âyet Safvetüt-Tefâsirde şöyle tefsir edilmektedir: "Ey Muhammed namaza vakitlerinde devam et. Öğlen güneşin zevale erdiği zamandan, gece karanlığına kadar namaz kıl. Sabah namazını da kıl. Sabah namazında kıraatin uzun olması istendiği için, sabah namazına "kur'âne'l-fecr" denilmiştir". Bazı tefsirciler de şöyle der: Bu âyet-i kerîmede farz namazlara işaret vardır, "dülûku's-şems" onun zeval bulması demektir. Bu, öğle ve İkinci namazlarına işarettir. "Ğaseki'l-leyl" ise kararması demektir. Bu da akşam ve yatsı namazlarına işarettir. "Kur'âne'l-fecr" ise sabah namazına işarettir. Âyet beş vakit namaza bir rumuzdur.¹¹⁸

Görüldüğü gibi Kur'ân, kendine özgü üslûbuyla sarîh veya işaret yoluyla namazın vakitlerini açık bir şekilde beyan etmiştir. Buradaki sorun, Ehl-i Kur'ân ekolünün hadisleri kabul etmemelerinin yanında, Kur'ân yorumuna yönelik

¹¹³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya, (İstanbul: Hisar yayınları, 1996), 4/529-530.

¹¹⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya, (İstanbul: Hisar yayınları, 1996), 4/529-531.

¹¹⁵ Hûd, 11/114.

¹¹⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya, (İstanbul: Hisar yayınları, 1996), 4/529-530-532.

¹¹⁷ "Güneşin (batıya doğru) kaymasından gecenin kararmasına kadar namazı güzel kıl, bir de kıraatıyla öne çıkan sabah namazını kıl. Şüphesiz sabah namazı Kur'ân'ına şahit olunmaktadır". İsrâ, 17/78.

¹¹⁸ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü-t-Tefâsir*, çev. Sadreddin Gümüş - Nadim Yılmaz, (İstanbul: İz yayıncılık, 2003), 3/391.

fikirlerinin de genelde güçlü delillerden yoksun olmasında yatmaktadır. Ayrıca yaptıkları kısır ve mesnetsiz yorumlarla beraber, hadisleri basit bir şekilde yok sayarak kolaycılığı seçmelerinden kaynaklanmaktadır. Yoksa hem âyetlerde hem hadislerde namazın beş vakit olduğu açık açık zikredilmiştir.

Namazın Eda Keyfiyeti

Kur'ân-ı Kerîm'de mutlak biçimde namaz emrine defalarca yer verildiği gibi bazı âyetlerde çeşitli üslûplarla namazın önemine işaret edilerek namaz kılanlardan övgü ile söz edilmiştir¹¹⁹. Namaz, Allah'ın huzuruna çıkmak ve adeta onunla diyaloga geçmektir. Çünkü namazda kişi, direkt olarak Allah'a hitap etmekte ve O'ndan birtakım isteklerde bulunmaktadır¹²⁰. Günde beş vakit bilinçli bir şekilde Allah'ın huzuruna çıkan kişinin, günün sair saatlerinde Allah'ın emirlerine muhalefet etmesi düşünülmemektedir.¹²¹

Kur'âniyyun ekolü mensupları namazın eda ediliş şekli konusunda da birbirinden farklı görüş ve yorumlar ortaya atmışlardır. Seyyid Ahmed Han ve Gulam Ahmed Perviz, namazın belirlenmiş bir şekli olduğunu kabul etmez. Onlara göre Kur'ân'da kıyam, rükû ve secde ayrı ayrı zikredildiği için Allah'ı zikretmek secde ve rükû olmadan sadece kıyamda da eda edilebilir.¹²² Namazların ikâme şeklini Kur'ân'dan ispatlamaya çalışan Abdullah Çekrâlevî ise namaz esnasında kibleye dönmenin vacip olduğunu,¹²³ "رَبِّ أَدْحَلْنِي مُدْخَلَ صِنْدُقٍ" ¹²⁴ âyetini okuyup namaza niyet edildikten sonra iftitah tekberiyle beraber ellerin kulaklara kadar götürülüp "ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ" ¹²⁵ âyetini okuduktan sonra sağ el sol elin üstüne gelecek şekilde kalp üzerine konması gerektiğini söyler.¹²⁶ Bu, bir nevi günahı ikrar edişin bir işareti olup ¹²⁷ şu âyet buna delildir: "اسْأَلْكَ بِذِكِّكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بِيَضَاءٍ مِنْ" "عَيْرِ سَوْءٍ وَاضْمُ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَيْهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ": "Elini koynuna sok, herhangi bir hastalık olmaksızın bembeyaz olarak çıkacaktır. Kolları şimdi

¹¹⁹ "Bu, indirdiğimiz mübarek bir kitaptır, kendinden öncekini doğrulayan onaylayandır. (bunu, sana) şehirlerin merkezi olan (Mekke'dekileri) ve çevresindekileri uyarman için (gönderdik). Ahrete iman edenler, Ona da iman ederler, onlar namazlarına dikkat ederler." En'âm, 6/92; "Onlar, namazlarını (zamanında ve düzgün kılma gibi konularda) duyarlıdır." Müminûn, 23/9; "O namaz kılanlar, bunun dışındadır." "Onlar, namazlarına devam ederler." "Onların mallarında, dilenen ve yoksul için belirli bir hak vardır." "Onlar ceza gününü onaylayıp doğrularlar." "Onlar, Rablerinin azabından korkarlar." "Çünkü Rablerinin azabından emin olunmaz." "Onlar, apışlarını, ırzlarını korurlar." "Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariye hariç. Çünkü onlar, bunda kınanmazlar." "Fakat ondan ötesini arayanlar, işte onlar, haddi aşan haşarılardır." "Onlar, kendilerine emanet edilenleri ve (başkalarına verdikleri) sözlerini gözetirler." "Onlar, şahitliklerinde dürüsttürler." "Onlar, namazlarına dikkat ederler." "İşte onlar, cennetlerde ikram olunanlardır." Meâric, 70/22-35.

¹²⁰ Yaşaroğlu, "Namaz", 32/350-357.

¹²¹ Şimşek, Kur'ân'ın Ana Konuları, 164-165.

¹²² Ahmed Han, Kur'ân-ı Mecid key Tefsir key Usul, Makâlât, (Lahor: Tulû-i-İslâm, 1892), 2/230-232; Perviz, Mefhumu'l-Kur'ân, 1/23-24; J.M.S, Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler, 102-103.

¹²³ Hamid Hüseyin İlahibahş, el-Kur'âniyyun ve şübehâtuhum havle's-sünne, 369.

¹²⁴ "Deki: "Ey Rabbim! Beni, doğrulukla girenler gibi (o şehre) sok." İsrâ, 17/80.

¹²⁵ "Bu, şüphesiz Allah'ın gerçek olmasındadır. Ondandır başka dua edip yakardıklarınız, batıldır. Şüphesiz Allah, gerçekten O, çok yüce, çok büyüktür." Lokman, 31/30.

¹²⁶ Çekrâlevî, Salâtu'l-Kur'ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân, 15.

¹²⁷ Çekrâlevî'den sonra Kur'âniyyun ekolü mensuplarından Seyyid Behâvuddin'nin içtihadına göre iftitah tekberi (tahrim tekberi) ile namaza başlarken iki kulak tutularak Lokmân süresinin 30. âyeti okunur. Selefi, Ehl-i Kur'ân ekolü mensuplarının namazlarını genelde sükûnet içinde kıldıklarına işaret etmiştir. Namazlarını Kur'ân'ın farklı yerlerinden derledikleri âyetleri sesli bir şekilde okumak suretiyle tamamlarlar. Selefi, Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis, 110.

göğsüne kavuştur. İşte bu ikisi, Rabbin tarafından Firavun ve ileri gelen adamlarına iki mucizedir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir millettir".¹²⁸ "وَاحْنُمُ إِلَيْكَ" "korkudan açılan kollarını kendine çek" ifadesine istinaden kıyamda iki elin kalp üzerinde birleştirilmesini savunan Çekrâlevî, namaz hususunda herhangi bir mescit yahut mekânın birbirinden hiçbir üstün tarafı olmadığını, dolayısıyla Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksâ'nın faziletine dair hadislerin hiçbir değer taşımadığını ileri sürer. O, Fatıha ve bir miktar Kur'ân okuması dışında namazda sübhâneke, kunût ve salavat gibi duaların okunmasını bid'at olarak kabul eder ve namazda bunların okunmasını caiz görmez.¹²⁹

Çekrâlevî'ye göre, yukarıda belirtilen âyetler okunarak namaza giriş yapıldıktan sonra besmele çekilir, Fatıha ve zamm-ı sûre okunur. Bu şekilde kıraat bittikten sonra Lokmân sûresi¹³⁰ 30. âyet okunarak rükûa gidilir. Rükûda İsrâ sûresi¹³¹ 108 ve 111. âyetler, Furkan sûresi¹³² 65. âyet okunur ve Lokmân 30. âyetiyle¹³³ rükûdan doğrulanır¹³⁴ ve Âl-i İmran sûresi¹³⁵ 191-194 arası âyetler okunur ve Lokmân sûresi¹³⁶ 30. âyetle secdeye gidilir. Secdede İsrâ sûresi¹³⁷ 108. ve Furkan 66. âyetleri¹³⁸ okunduktan sonra, Lokmân sûresi 30. âyetle secdeden kalkılır. İki secde arasında Âl-i İmran sûresi¹³⁹ 191-194. âyetler okunur. İkinci secdede aynı şekilde yapıldıktan sonra, Lokmân sûresi 30. âyetle ayağa kalkılarak birinci rekât tamamlanmış olur. İkinci rekât için besmele ve Fatıha'dan sonra istenilen yerden istenilen kadar Kur'ân okunduktan sonra birinci rekâtın rükû ve secdelerinde yapılanlar aynıyla ikinci rekâta da tekrar edilir ve ka'deye oturulur. Ka'dede Bakara 286.¹⁴⁰ Araf 126.¹⁴¹ Al-i İmran 8-9,¹⁴² Araf

¹²⁸ Kasas, 28/32.

¹²⁹ Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur'ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 8-10; Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 154-155.

¹³⁰ "Şüphesiz Allah, gerçekten O, çok yüce, çok büyüktür." Lokman, 31/30.

¹³¹ "Rabbimizi her türlü eksiklikten uzak tutarız. Eğer Rabbimizin bir sözü varsa, o mutlaka gerçekleşecektir" derler; De ki: "her türlü övgü, çocuk edinmeyen, egemenlikte bir ortağı bulunmayan, zayıflıktan korunmak için bir koruyucusu olmayan Allah'ındır. Durup dinlenmeden onu büyükleyip ulula". İsrâ, 17/108-111.

¹³² "Onlar şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Cehennem azabını bizden uzaklaştır! Şüphesiz onun azabı daimdir". Furkan, 25/65.

¹³³ "Şüphesiz Allah, gerçekten O, çok yüce, çok büyüktür". Lokman, 31/30.

¹³⁴ Muhammed Ramazana göre, Rükûdan kalkmak Kur'ân'ın talimatına aykırıdır. Rükûda iken hiç doğrulmadan hemen secdeye kapanmak gerekir. Her rekâta bir secde vardır, başka secde yapmaya gerek yoktur. Secde zikirleri bittiğinde namaz tamamlanmış olur. Yazıcı, "Kur'âncılık Ekolü ve Namaz", 317-354.

¹³⁵ "Onlar ayaktayken, otururken, yatarken hep Allah'ı zikrederler. Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler): Ey Rabbimiz! Sen, bunu boşuna yaratmadın! Süphânsın! O halde o ateşin azabından bizi koru!" "Ey Rabbimiz! Hem Peygamberlerine karşı bize vaat ettiklerini ihsan et! Kıyamet günü yüzlerimizi kara çıkarma! Şüphe yok ki sen sözünden caymazsın." Âl-i İmran, 3/191-194.

¹³⁶ "Şüphesiz Allah, gerçekten O, çok yüce, çok büyüktür." Lokman, 31/30.

¹³⁷ İsrâ, 17/108.

¹³⁸ "Muhakkak ki orası, ne kötü bir yerleşim ve yaşam yeridir!" Furkan, 25/65.

¹³⁹ "Onlar ayaktayken, otururken, yatarken hep Allah'ı zikrederler. Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler): Ey Rabbimiz! Sen, bunu boşuna yaratmadın! Süphânsın! O halde o ateşin azabından bizi koru!" "Ey Rabbimiz! Hem Peygamberlerine karşı bize vaat ettiklerini ihsan et! Kıyamet günü yüzlerimizi kara çıkarma! Şüphe yok ki sen sözünden caymazsın." Âl-i İmran, 3/191-194.

¹⁴⁰ "Allah hiç kimseyi gücünden fazlasıyla sorumlu tutmaz. Herkesin kazandığı kendine, yüklediği de aleyhinedir. Ey Rabbimiz! Eğer unuttuk veya kastımız olmayarak yaptysak, bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Hem bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Ey Rabbimiz! Hem de bize gücümüz olmayana yükleme! Günahlarımızı affet, bizlere mağfiret et, bize rahmetini ihsan et! Sen, mevlamızsın. Seni tanımayanlara karşı bizi galip eyle! Kahrolsun kâfirler!" Bakara, 2/286.

¹⁴¹ "Şüphesiz biz, Rabbimize döneceğiz." Araf, 7/126.

¹⁴² "Ey Rabbimiz! Hidayetine erdirdikten sonra, kalplerimizi yamultma, katında bize bir rahmet ihsan et! Şüphesiz, bütün dilekleri veren, sensin sen!" "Ey Rabbimiz! Muhakkak ki sen, insanları, geleceğinde şüphe olmayan bir günde toplayacaksın, şüphesiz Allah, vadini şaşırılmaz." Al-i İmran, 3/8-9.

89,¹⁴³ Kehf 10,¹⁴⁴ ve Bakara 101.¹⁴⁵ âyetler okunduktan sonra iki rek'at namaz tamamlanmış olur. Eğer iki ka'deli bir namaz söz onuşu ise Saffat sûresi 182.¹⁴⁶ âyet okunduktan sonra Lokmân sûresi 30. âyet okunarak üçüncü rake'at için ayağa kalkılır ve namazın geri kalan kısmı da yukarıdaki öğretiyeye uygun şekilde tamamlandıktan sonra "سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ"¹⁴⁷ âyeti okunarak önce sağ tarafa sonra sol tarafa selam verilerek namaz tamamlanmış olur.¹⁴⁸

Îlahbahş bizzat gözlemlediği namazla ilgili izlenimlerini şöyle aktarır: "Lahor'daki merkezlerinde benim gözlemlediğim namazda, İmamları saftan öne çıkmadan aralarında duruyor,¹⁴⁹ sonra Kur'ân'dan şu âyeti okuyor": "رَبِّ ادْخُلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ" "Rabbim beni girdiğim yere dürüstlükle girdir".¹⁵⁰ Ardından yukarıdaki gibi başlangıç tekbiri alıyor ve başlıyor. Muhammed Ramazan'ın farklı sûrelerden seçerek bir araya getirdiği 25 âyetlik seçkiyi okuduktan sonra özel tekbir ile rükûa gidiyor ve rükûda üç âyet okuyor. Sonra rükûdan doğrulmadan secdeye giderek secdede farklı sûrelerden derlenmiş beş âyet okuyor ve böylece namazın bir rekâtı tamamlanmış oluyor. Aynı şekilde bir rekât daha kıldıktan sonra, ikinci rekâtın secdesinde namaz son buluyor.¹⁵¹ Dikkat çeken bir nokta da imamları kıyam, rükû ve secdelerin tamamında açıktan okuyor, kesinlikle gizli okumaya yer vermiyor.¹⁵²

Kur'âniyyûn ekolünün önde gelen simalarından bir diğeri olan Maşrikî'ye göre "sücut", Kur'ân'da umumiyetle alını yere koyma değil;¹⁵³ Allah'ın emirlerine göre hareket etme anlamına gelir.¹⁵⁴

Namazın Rek'atleri

Kur'âniyyun ekolü temsilcileri namaz vakti konusunda olduğu gibi kıyam, kıraat, rükû ve iki secdeden ibaret genellikle iki ile dört rekâttan meydana gelen namazların rek'atı konusunda da farklı görüş ileri sürmüşlerdir.¹⁵⁵ Abdullah

¹⁴³ "(Sonra sözlerine şöyle devam etti.) "Doğrusu Allah bizi ondan kurtarmışken sizin dininize dönecek olursak, yalan söyleyerek Allah'a iftira atmış oluruz! Rabbimiz Allah'ın dilemesi dışında, bizim ona, sizin dininize dönmemiz mümkün değildir. Rabbimiz İlmîyle her şeyi kuşatmıştır. Biz Allah'a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz! Halkımızla bizim aramızda hakka göre hüküm ver! Sen, hüküm verenlerin en iyisisin!" Araf, 7/89.

¹⁴⁴ "Bir zamanlar, genç yiğitler mağaraya sığınmışlar, şöyle demişlerdi: "Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ihsan et, bize işimizde başarı hazırla!" Kehf, 18/10.

¹⁴⁵ "Hem Allah tarafından onlara beraberlerindeki onaylayıp doğrulayıcı bir Peygamber gelince (önceden) kendilerine kitap verilenlerden bir bölümü Allah'ın kitabını, sanki bilmiyormuş gibi omuzlarının arkasına attılar." Bakara, 2/101.

¹⁴⁶ "Her türlü övgü, yalnızca âlemlerin Rabbi olan Allah'ın hakkıdır." Saffat, 37/182

¹⁴⁷ "Selam olsun sizlere! Rabbiniz kendisine rahmeti yazdı". En'âm, 6/54;

¹⁴⁸ Selefi, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 84.

¹⁴⁹ İmam ve muktediler aynı safta durduğu için bunlara ait camilerin tamamında mihraplar, dolaplarla kapatılmış durumdadır. Selefi, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 110.

¹⁵⁰ İsrâ, 17/80.

¹⁵¹ İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübehâtuhum havle's-sünne*, 369.

¹⁵² Zülaloğlu, *Temel kaynağımız Kuran*, 415; Yazıcı, "Kur'âncılık Ekolü ve Namaz", 317-354; Selefi, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 84.

¹⁵³ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 156.

¹⁵⁴ J.M.S, *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, 102-103.

¹⁵⁵ Muhammed Ramazana göre her namaz iki rekâttan ibarettir. Bunun üzerine arttırılan sayı, insanlar tarafından yüklenen (arzuya kalmış) bir görevdir, insanların ihtiyacından dolayı değildir. Yazıcı, "Kur'âncılık Ekolü ve Namaz", 317-354.

Çekrâlevî, "طُرْفِي النَّهَارِ وَرُفَاءِ مِنَ اللَّيْلِ"¹⁵⁶ âyetini delil göstererek namazın yirmi dört saatlik bir zaman dilimine yayıldığını vurgulamaktadır.¹⁵⁷

Çekrâlevî, namazdaki rek'atlerin ikişer, üçer ve dörder oluşlarını da ekolün diğer temsilcileri gibi "الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أُنْجِيَةٍ مَّثْنَى وَثُلَاثَ قَدِيرٌ" ¹⁵⁸ "أُنْجِيَةٍ" âyetine dayandırır ve bu âyetteki "أُنْجِيَةٍ" (kanatlar) kelimesini, "bazı ahmakların zannettikleri gibi 'kanatlar' anlamında değil, rek'at manasındadır".¹⁵⁹ İkişer, üçer ve dörder kelimeleri ise rekâtların sayısını belirtmektedir", der. Bazı araştırmacıların değindiği gibi Kur'an'ın sağlıklı şekilde anlaşılması noktasında Arap dilini esas almayı temel ilke kabul eden yorum sahiplerinin, "أُنْجِيَةٍ" kelimesinden "rekât" anlamı nasıl çıkardıkları gerçekten merak konusudur.¹⁶⁰

Çekrâlevî, "Salâtu'l-Kur'an bi Âyâtü'l-Furkân Kemâ Alleme'r-Rahmân" adlı risalesinde sabah namazının iki, öğle namazının dört, ikindi namazının dört, akşam namazının üç ve yatsı namazının dört farz olduğunu yazmaktadır.¹⁶¹ Fakat öğrencilerinden Muhammed Ramazan, her namazın iki rekâttan ibaret olduğunu, bunun üzerine arttırılan sayının insanların kendi istekleriyle ilave ettikleri izafi bir şey olduğunu, yoksa yapılması gereken bir husus olmadığını söyler.¹⁶²

Çekrâlevî'ye göre namazın belirlenen vakti dışında kılınmasına (kaza edilmesine) kati surette izin yoktur. Müslüman kimse vakti içinde olmak şartıyla ayakta, oturarak, yatarak, işaretle, yani kendisinin (meşru ölçüler dâhilinde) şartlarına hangisi uyuyorsa o surette namazını kılması gerekir. Aynı şekilde sehiv secdesinin de Kur'an'da yer almadığı için yapılması doğru değildir. Bir kişi onun bir rüknünü unutursa hatırladığı yerde tekrar eder. Sehiv secdesi yaparak namazın tam olduğunu iddia edemez.¹⁶³ Bunun kötü bir bid'at olduğu görüşündedir.¹⁶⁴

Namazların Cem Edilmesi

Beş vakit namazdan her birinin kendine ayrılan vakit içinde kılınması farz olmakla beraber bazı özel durumlarda öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazlarının birleştirilerek (cem ederek) kılınması câizdir.¹⁶⁵ Fakat Kur'âniyyun ekolü nezdinde namazların cem edilmesi sahih değildir. Çekrâlevî, namazların cemedilmesi konusunun Kur'an'da yer olmadığını, bu yüzden caiz olmadığını söyler.¹⁶⁶ Ona göre cuma ve bayram namazları farzdır; Kur'an'ın emridir. Bu yüzden her iki bayram

¹⁵⁶ Hûd, 11/114.

¹⁵⁷ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 155; Birişik, *Hint Alt Kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 350.

¹⁵⁸ "Hertürlü hamd; gökleri ve yeri yoktan var eden; melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a aittir! O, dilediğini yaratılıştan üstün kılar. Hiç kuşku yok ki, Allah'ın her şeye gücü yeter." Fâtır, 35/1.

¹⁵⁹ "أُنْجِيَةٍ" sözcüğünü Abdullah Çekrâlevî 'kanatlar' değil, rek'at anlamında olduğunu söylerken; Perviz ise: "Kâinatta Allah'ın iradesiyle yaratılan ikişer ve üçer özelliğe sahip güçler" olarak tercüme etmiştir. Perviz, *Mefhumu'l-Kur'an*, 1/1003.

¹⁶⁰ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 155; Birişik, *Hint Alt Kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 350.

¹⁶¹ Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur'an bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 16.

¹⁶² Zülaloğlu, *Temel kaynağımız Kuran*, 414-415.

¹⁶³ Birişik, *Hint Alt Kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 350.

¹⁶⁴ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 155.

¹⁶⁵ Yaşaroğlu, "Namaz", 32/350-357.

¹⁶⁶ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 155.

namazında hutbe okunmasının zorunlu olduğunu bildirir.¹⁶⁷ Diğer taraftan teravîh namazı diye bir şeyin olmadığını, bunların birer bid'at ve cehenneme götüren sapıklık olduğunu söyler.¹⁶⁸

Abdullah Çekrâlevî herkesin kendi mezhebine ya da keyfine göre namaz kılmasını küfür olarak değerlendirir. Ona göre namazın eda keyfiyeti konusunda her hangi bir şey sorulacak olursa, şöyle sormalı, “bizim kıldığımız namazı Kuran’dan göster” ya da, “bizim kıldığımız namaz Kur’ân’a uygun mu?” diye sormalıdır.¹⁶⁹ Bu konuda muhaliflerine: “فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا”¹⁷⁰ âyetini delil getirerek şöyle yorumlamaktadır: sizler, âyette zikri geçenler gibi Allah’ın kitabında anlatılan namazı bozdunuz.¹⁷¹ Bu konuda “*Salâtu'l-Kur’ân bi Âyâtü'l-Furkân Kemâ Alleme'r-Rahmân*” adlı risalesinde mezhep imamlarına aşırı derece yükleniyor ve günümüz Müslümanlar arasındaki ihtilaf kaynağının onların ortaya koydukları görüşlerden ötürü olduğunu söylüyor.¹⁷²

Cenaze Namazı

Cenaze için dua olan cenaze namazı, farz-ı kifayedir. Cenaze namazı rükû ve secdesi olmayan bir namazdır.¹⁷³ Çekrâlevî’ye göre Kur’ân’da cenaze namazı diye bir şey yoktur. Kur’ân, mevtaya sadece dua edilmesini emretmektedir. Zaten kılınagelen şey de rükû ve secdesi olmadığından dolayı namaz olarak nitelenmesinin de mümkün olmadığı kanaatini uyandırmaktadır. Çekrâlevî, birtakım insanların “Bu İslâm’dandır” iddiasıyla inandıkları ve yaşadıkları şeylerin aslında sonradan İslâm’a katılıp İslâm’danmış gibi gösterilen şeyler olduğunu belirtir.¹⁷⁴ Buhari, Müslim, Hidaye ve şerhi Vikaye gibi kitaplarda bulunan her şeyin Kur’ân’da tafsilatıyla bulunması da beklenemez.¹⁷⁵ Çünkü Allah, İslâm dininde gerekli ve münasip gördüğü her şeyi kendi kitabında en güzel şekilde ortaya koymuştur ki “الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ”¹⁷⁶ “Bugün sizin için dininizi ikmal ettik”¹⁷⁶ âyeti bunun açık bir delilidir. Ona göre bir şeye İslâm’dandır diyebilmek için onun Kur’ânî¹⁷⁷ olması gerekmektedir.¹⁷⁸

Ehl-i Kur’ân ekolü mensupları namaz konusunda olduğu gibi ramazan orucu konusunda da birbirinden farklı yorum ve iddialarda bulunmuşlardır. Ekol mensuplarından kimileri ramazan ayı orucunun tam bir ay olduğunu söylerken, kimileri ise oruç tutmanın tamamen ihtiyari olduğunu iddia etmiştir. Seyyid Alâuddin ve kardeşi Seyyid Refiuddin ise uzun yaz günlerinde oruç tutmanın zor

¹⁶⁷ Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur’ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 17.

¹⁶⁸ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, 155.

¹⁶⁹ Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur’ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 2-3.

¹⁷⁰ “Sonra arkalarından bozuk bir grup halef oldu, namazı terk ettiler, şehvetleri ardına düştüler. Onlar, Gayya’yı boylayacaklardır.” Meryem, 19/59.

¹⁷¹ Birişik, *Hint Alt Kitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 345.

¹⁷² Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur’ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 2-3.

¹⁷³ İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 94.

¹⁷⁴ Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur’ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 4.

¹⁷⁵ Birişik, *Hint Alt Kitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 343.

¹⁷⁶ Mâide, 3/5.

¹⁷⁷ Geylanî, *Aine-i Perviziyet*, 37.

¹⁷⁸ Çekrâlevî, *Salâtu'l-Kur’ân bi Âyâtü'l-Furkân kemâ Alleme'r-Ramân*, 5; Birişik, *Hint Alt Kitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 343.

olacağını, bu nedenle ramazan orucunun Aralık ayında tutulması gerektiğini söylemiştir. Aralık ayında hava serin, geceleri uzun ve gündüzleri kısa olduğu için insanlara kolaylık sağlanacağına işaret etmişlerdir. Hatta bu işi biraz daha ileriye taşıyarak Bakara sûresi 184. âyette geçen “أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ” ifadesinin Arapçada sayılı gün anlamına geldiğini delil göstererek ramazan ayı orucunun birkaç gün, hatta âyette üç güne işaret edildiğinden üç gün olduğunu iddia etmişlerdir. Bu sebepten ötürü ekolün söz konusu grup ve mensuplarına toplum içinde “se rûziler” (üç güncüler) lakabı verilmiştir.¹⁷⁹

Ramazan orucunun tam bir ay olduğunu düşünen Seyyid Behâvuddin ise dinin özü olan kelime-i tevhit konusunda farklı yorum ve düşünceye sahiptir. Ona göre tek seferde “Allah’tan başka ilâh yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir” demek doğru olmayıp bu iki cümle ayrı ayrı söylenmelidir. “لا اله الا الله” diyen biri, hemen arkasından “محمد الرسول الله” demek yerine, bu iki cümleyi farklı farklı zamanlarda söylemelidir. Çünkü ikisini peş peşe söylemek şirktir.¹⁸⁰

Kur’âniyyun ekolüne göre Allah, pek çok âyette Kur’ân’ın kolay, anlaşılır, açık, noksansız ve insanların ihtiyacı olan tüm bilgileri içeren bir kitap olduğunu vurgulamaktadır. Bunu bildiğimiz halde Kur’ân hakkında açıklamaya muhtaç gibi olumsuz düşünceler taşımamız insaftan uzak bir değerlendirme olacaktır ki bundan kaçınmamız gerekir. Bu gibi düşüncelerin asıl kaynağının geleneksel İslâm’ın yorumlarına ve oluşturduğu müesseselerine bir takım yanlış fikir ve görüşlerin girmiş olduğunu, Kur’ân’ın buyurduğu doğru yolu bulmak ve emrettiği ile amel edebilmek için bir an önce geleneksel İslâm’ın tamamından kurtulmak gerektiğini¹⁸¹ düşünmektedirler.

Kur’ancılık ekolü mensupları Hz. Peygamber’in (s.a.v.) açıklamalarının sadece kendi devrine has olduğunu, bunlarla sadece o devirde amel edilebileceğini,¹⁸² artık gerek olmadığı görüşünü savunmuş¹⁸³ ve böylece başta namaz olmak üzere Müslümanların dinle ilgili ihtiyaç duyduğu tüm meselelerin açıklamasını Kur’ân’dan bulmaya çalışmışlar. Fakat bu iş onlar için hiç de kolay olmamıştır.

Ekseriyeti reddiye olmak üzere günümüze değin Kur’âniyyun ekolü hakkında çok sayıda kitap, risale ve makale kaleme alınmıştır. Mesela Mevlânâ Abdurrahman Geylanî tarafından Urduca dilinde kaleme alınan *Aine-i-Perviziyyet* kitabı, onlardan biridir. Bu kitapta Kur’âniyyun ekolünün İslâmî konularla ilgili düşüncelerinde başta Mu’tezile olmak üzere, İslâm filozoflarının, müsteşriklerin, Batı hayranlığının tesiri altında kaldığını iddia etmiş ve Kur’ânî yorumundan tutun sünnet hakkındaki fikir ve düşüncelerinin tamamen yanlış, batıl ve çürük olduğunu söylemiştir.

¹⁷⁹ Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 111.

¹⁸⁰ Selefî, *Abdullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*, 111-112.

¹⁸¹ Ahmed Han, *Kur’ân-ı Mecid key Tefsir key Usul*, 2/230-231; Geylanî, *Aine-i-Perviziyyet*; Perviz, *Mefhumu’l-Kur’ân*, 1; Perviz, *Şahkâr-i-Risalet*, “Hasbunâ Kitabullah”, 4.

¹⁸² Perviz, *Mefhumu’l-Kur’ân*, 1/23.

¹⁸³ Davudi, *Şah Veliyullah Dehlevî’den Günümüze Pakistan ve Hindistanda Hadis Çalışmaları*, 278.

Abdu'l-Cebbar Selefî de kendisini, Ehl-i Kur'ân ekolüne ait eserleri inceleyen ve onları yakından tanıyan hatta onlarla münazara meclisleri düzenleyen kişi olarak tanıtır ve Urduca dilinde yazdığı “*Abullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*” kitabında şunları söyler: 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kendilerini ehl-i Kur'ân takipçileri olarak tanıtan insanlar bir sürü grup kurdular. Kurulan bu grup ve cemaatlerden her biri kendi kafasına göre bir namaz şekli uydurdu, en ilginç olanı ise herkesin kendi içtihadına göre kıldığı namazın Kur'ânî ve en doğru namaz olduğunu iddia etmesi oldu. Kısacası Çekrâlevî'nin vefatından sonra onun yolunu izleyenler namaz meselesini oyun haline getirdiler. Hasan Rizâi'nın Farsça olarak kaleme aldığı *Arziyâbi Nezerye-yi “Gulam Ahmed Perviz Der Tecdid Peziri-yi Vahy-i Sünnet”* isimli makale de yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmalardan bir diğeridir.

Kur'âncılık anlayışına karşı Türkiye'de de bir takım çalışmalar yapıldığını görüyoruz.¹⁸⁴ Bunlardan bir-iki tanesini örnek verecek olursak Ömer Faruk Korkmaz'ın “*Kur'an Bize Yeter Söylemine Kur'an'ı Kerimden Cevaplar*” kitabı onlardan biridir. Yazar bu eserinde Allah'ın indirdiği, Peygamber'inin beyan ettiği ve sahabenin de iman edip aktardığı İslam'ı yok etme peşinde olanlar hakikatlere saldırmakla İslam'a bir zarar vermeyeceklerini ifade etmektedir. Bu çalışma hadis inkârcılarına karşı yazılan reddiye niteliğinde bir eserdir. Kur'âncılığa karşı yapılan çalışmalardan bir diğeri ise Enbiya Yıldırım'ın kaleme aldığı “*Kur'ân Bize Yeter Söylemi*” eseridir. O, “Kur'ân yeter, hadislere gerek yok” anlayışının hatalı olduğunu, bu tür söylemlerin birçok sorunu beraberinde getirdiğini ifade etmektedir.

Sonuç

Hint alt kıtasında ortaya çıkan düşünce ve ekollerinden biri olan Kur'âniyyun ekolünün kökleri her ne kadar Seyyid Ahmed Han'a (1817–1889) dayansa da bu ekol, dini bir cemaat ve grup olarak 1902 yılında Abdullah Çekrâlevî tarafından Lahor'da kurulmuştur. “*Ehl-i Zikir ve'l Kur'ân*” adıyla kurumlaşan bu hareketin mensupları, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) gelen hadislerin Resûlullah'a ait olmadığını, ona ait olsa da sened ve güvenilirlik bakımından sıkıntılı olduğunu iddia ettikleri için toplum tarafından dışlanmış, hatta çok ağır ifadelerle tenkit edilmişlerdir.

Kur'âniyyun ekolü mensuplarının birçoğu başlangıçta hadis ehli birer ilim adamı iken daha sonraları hadisleri, İslâmî kültür ve geleneğindeki birtakım sorun ve olumsuzluklarla karşılaştıklarından, sahihi uydurmadan ve doğruyu yanlıştan tefrik

¹⁸⁴ Kökleri Seyyid Ahmed Han'a dayanan, ilk defa Hint alt kıtasında gündeme gelen Kur'âncılık ekolünün Türkiye'ye gelişi 1980'li yıllarda olmuştur. Bu dönemde yayın hayatına giren Kalem, Kelime, Aylık ve halen devam eden İktibas gibi dergiler etrafında kümelenen ve adına “mecelleciler” denilen teşekkülü, Kur'ân'cılarının Türkiye'deki ilk çekirdeği olarak kabul etmek mümkündür. Bu dergilerden en radikalı 1988-89 döneminde yayınlanan ve toplamda 24 sayı çıkaran kalem dergisidir. Bunlardaki genel düşüce, dinin tek kaynağının Kur'ân olduğu, Kur'ân İslam'ına dönülmesi gerektiği, Kur'ân'ın her şeyi içerdiği ve geleneğin Kur'ân'ı anlamaya engel olduğu iddiasıdır. Mealciler diye adlandırılan grup da hemen hemen ehl-i Kur'ân mensuplarının benimsediği tüm fikirleri kabul ediyorlar. Yaşar Nuri Öztürk de Türkiye'deki Kur'âncılardan biri olup ona göre, “günümüzde doğru olarak ulaşılan hadis sayısı elliye geçmez ve onların da bağlayıcılığı bulunmamaktadır”. Bunun dışında Edip Yüksel, Hayri Kırbaçoğlu gibi kişiler de Hint alt kıtası Kur'âniyyun ekolü gibi “bize Kur'ân yeter” düşüncesini savunanlardır. Ahmet Yazıcı, “Kur'âncılık Ekolü ve Namaz”, *İslâmî İlimler Dergisi*, 15/2 (Kasım 2020), 317-354; Muhittin Düzenli, “Hadise Yönelik Rasyonalist Yaklaşımlar: Ehl-i Kur'ân Örneği”, *Öndokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33/33 (Temmuz 2012), 101-138.

etme yolunda gayret edecekleri yerde kolaycılığa kaçarak Hz. Peygamber'den (s.a.v.) gelen tüm rivayetleri inkâr etmişlerdir. Rivayetlerde gördükleri birtakım problemleri bahane göstermek suretiyle İslâm'ın temel kaynağının sadece Kur'ân olabileceğini, sünnetin ise bu manada hiçbir değerinin olmadığını savunmuşlardır.

Ehl-i Kur'ân'a göre sünnet, Allah tarafından gönderilmiş bir vahiy değildir. Bu nedenle sünnet doğrultusunda hüküm vermek, hükümde şirk koşmaya götürür. Risâlet asrında sünnet şerî delil değildi. Rasûlüllah'ın sözleri, o dönemin şartlarına uygun olarak ve ashabının ihtiyaçlarını gidermek için söylenmiştir. Dolayısıyla yaşadığı dönemle sınırlıdır. Günümüz şartları tamamen farklı olduğu için sünnet peşinde koşmak Müslümanlar arasında birlik ve beraberliği güçlü kılacağına, ayrılığa sebep olmuştur. Ekol mensuplarına göre bu durumun birinci sebebi, başlangıçtan günümüze geleneksel İslâm'ın yorumlarına ve oluşturduğu müesseselerine bir takım yanlış fikir ve düşüncelerin karışmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden bir an önce geleneksel İslâm'ın tamamından kurtulmak gerektir.

Ehl-i Kur'ân ekolü mensupları, sünneti inkâr ettikleri için dinle ilgili bütün meseleleri Kur'ân'dan ispat etme yolunda aşırı derece çaba sarf etmişlerdir. Fakat tüm sorunların cevabını Kur'ân'da bulabilme konusunda pek muvaffak olamamışlardır. Karşılaştıkları ilk sorun namaz olmuştur. Bazıları namazın belli bir eda şekli olmadığını söylerken, bazıları da bir kişinin çalışmasını bile namaz olarak görmüştür. Diğer bir kısmı ise namazın günde iki, üç, dört ve beş vakit olduğunu hatta teheccüd ve sabah namazlarında güneşin doğduğu tarafa, öğlen ve akşam namazlarında ise güneşin battığı tarafa yönelmenin doğru olacağına dair görüş beyan etmişlerdir. Bazı yerlerde Kur'ân'ın zahiri ile amel ederken bazı yerlerde işi tahrife kadar götürmüşlerdir.

Her ne kadar Kur'ân üzerinde çok zaman harcasalar da diğer konu ve meselelerde olduğu gibi, ele aldığımız makalemizin konusu olan namaz ve namazın eda keyfiyeti konusunda da oldukça zorlanmışlardır. Başta Abdullah Çekrâlevî ve Gulam Ahmed Perviz olmak üzere ekol mensuplarının nerdeyse tamamı birbirinden farklı görüş ortaya koymuşlardır. Kur'ân yorumuna yönelik fikirleri, genelde güçlü delillerden yoksun olduğu gibi, yaptıkları kısır ve mesnetsiz delillendirmelerinin pek ikna edici ve isabetli olduğu da söylenemez.

Kur'ân'ın tek başına dini inanç ve ibadetlerle ilgili tüm meseleleri ve ihtiyaçları karşılayabilecek yapıda olduğunu iddia etmeleri, tamamen oryantalist düşünce ve Batı hayranlığı tesirinde kalmış olmalarına bağlanabilir. Bu yüzden Kur'ân'ı incelerken her şeyi Batı zihniyetine göre yorumlamaya çalışmışlardır. Neticede Kur'ân'ın satır aralarında etkilendikleri düşünce ve yorumları tekrar ettikleri sonucuna varılabilir.

Dini meselelerde İslâm düşünürlerinin tamamı Kur'ânî açıklamalarda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetini birinci kaynak olarak görmüşler veya "Sünnet, Kur'ân'ın teorik olarak açıklaması, pratik olarak uygulamasıdır" diye

düşünmüşlerdir. Böylece Kur'ân'ın evrensel yorumu olan sünnete tabi olma ve onun getirmiş olduğu hükümler ve yönlendirmeler ile amel etme zarureti hâsıl olmuştur.

Kaynakça

- Aydar, Hidayet. "Ezanın Tarihi ve Başka Dillerde Okunması Meselesi", *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, (Haziran, 2016), 5-48.
- Birişik, Abdülhamid. *Hint Alt Kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*. İstanbul: İnsan yayınları, 2001.
- Birişik, Abdülhamit. "Kur'âniyyûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/428-429. Ankara: TDV Yayınlar, 2002.
- Birişik, Abdülhamit. "Perviz, Gulam Ahmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/247-249. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Çekrâlevî, Abdullah. *Salâtu'l-Kur'ân bi Âyâtü'l-Furkân mâ Alleme'r-Ramân*. Lahor: Encümen-i Ehl-i Zikr, 1940.
- Çetin, Abdurrahman. "Ezan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/36-38. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Davudi, Zafarullah. *Şah Veliyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*. İstanbul: İnsan yayınları, 1995.
- Düzenli, Muhittin. "Hadise Yönelik Rasyonalist Yaklaşımlar: Ehl-İ Kur'ân Örneği", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33/33 (Temmuz 2012), 101-138.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Taberî Tefsiri*. çev. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya. İstanbul: Hisar Yayınları, 1996.
- Geylanî, Mevlânâ Abdurrahman. *Aine-i-Perviziyet*. Lahor: İnternational Daru'l-İslâm, 2004.
- Güven, Şahin. Kur'âniyyun Ekolü "Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi- E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1/11, (Bahar, 2001), 385-408.
- Güngör, Fatih. "Bir Müceddid Olarak Şâh Veliyullâh Ed-Dihlevî'de Tvhid ve Şirk Anlayışı" *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47/47, (Kasım 2019), 377-498.
- Han, Ahmed. *Kur'ân-ı Mecid ki Tefsir key usul*. Lahor: Makâlât, II, Tulû-i İslâm, 1892.
- Hekim, Muhammed Tahir. *Sünnet Etrafındaki Şüpheler*. çev. Hüseyini Aslan. İstanbul: Pinar Yayınları, 1985.
- İbrahimi, M. Sharif. *Kur'âniyyun Ekolününün Tefsir Anlayışı*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez, 2010.
- İlahibahş, Hamid Hüseyin. *el-Kur'âniyyun ve şübehâtuhum haule's-sünne*. Taif: Mektebetü's-siddik, 2000.
- J.M.S, Baljon. *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*. çev. Düzgün, Şaban Ali. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.
- Karagöz, İsmail. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Kurtuluş, Rıza. "İnâyetullah Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/267-268. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kuzudişli, Bekir. "Oryantalizm ve Hadisle İlgilenen Bazı Oryantalistler" *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0/7, (Nisan 2012), 141-172.
- Kısa Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meali*. çev. Mahmut Kısa. Konya: Armağan kitapları, 1. Basım, 2007.
- Öz, Mustafa. "Seyyid Ahmed Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/73-75. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Öztürk, Mustafa. *Tefsir Tarihi Araştırmaları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005.
- Perviz, Gulam Ahmed. *Şahkâr-i-Risalet, "Hasbunâ Kitabullah"*. Lahor: Tulû-i-İslâm, 4/1999.
- Perviz, Gulam Ahmed. *Mefhumu'l-Kur'ân*. Lahor: Tulû-i İslâm, 1/1961.
- Rizâî, Hasan. Arziyâbi Nezerye-yi "Gulam Ahmed Perviz Der Tecdid Peziri-yi Vahy-i Sünnet", *Pujohiş Nâme-yi Kelam*, 8/11, byy, (1400/2021), 185-203.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefsîr*. çev. Gümüş, Sadreddin. vd. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Sinanoglu, Mustafa. "İbadet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/233-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Selefi, Hâfız Abdu'l-Cebbar. *Abullah Çekrâlevî or Fitne-i İnkâr-i Hadis*. Lahor: İdâre-i Mahru't-Tahkik, 2012.
- Şimşek, M. Sait. *Kur'ân'ın Ana Konuları*. İstanbul: Umud Matbaacılık, 2001.
- Şimşek, M. Sait. *Günümüz Tefsir Problemleri*. Konya: Kitap Dünyası, 2008.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Namaz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/350-357. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Yazıcı, Ahmet. "Kur'âncılık Ekolü ve Namaz", *İslâmî İlimler Dergisi*, 15/2, (Kasım, 2020), 317-354.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Kur'ân-ı Kerim Renkli Kelime Meali*: İstanbul, Asır Yayınları, 2011.
- Yücel, Ahmet. "Oryantalistler ve Hadis (Yaklaşımlar-Değerlendirmeler-Literatür)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV)*, 2013, 271-275.
- Zülaloğlu, Fevzi. *Temel Kaynağımız Kuran*. İstanbul: Ekin Yayınları, 2001.